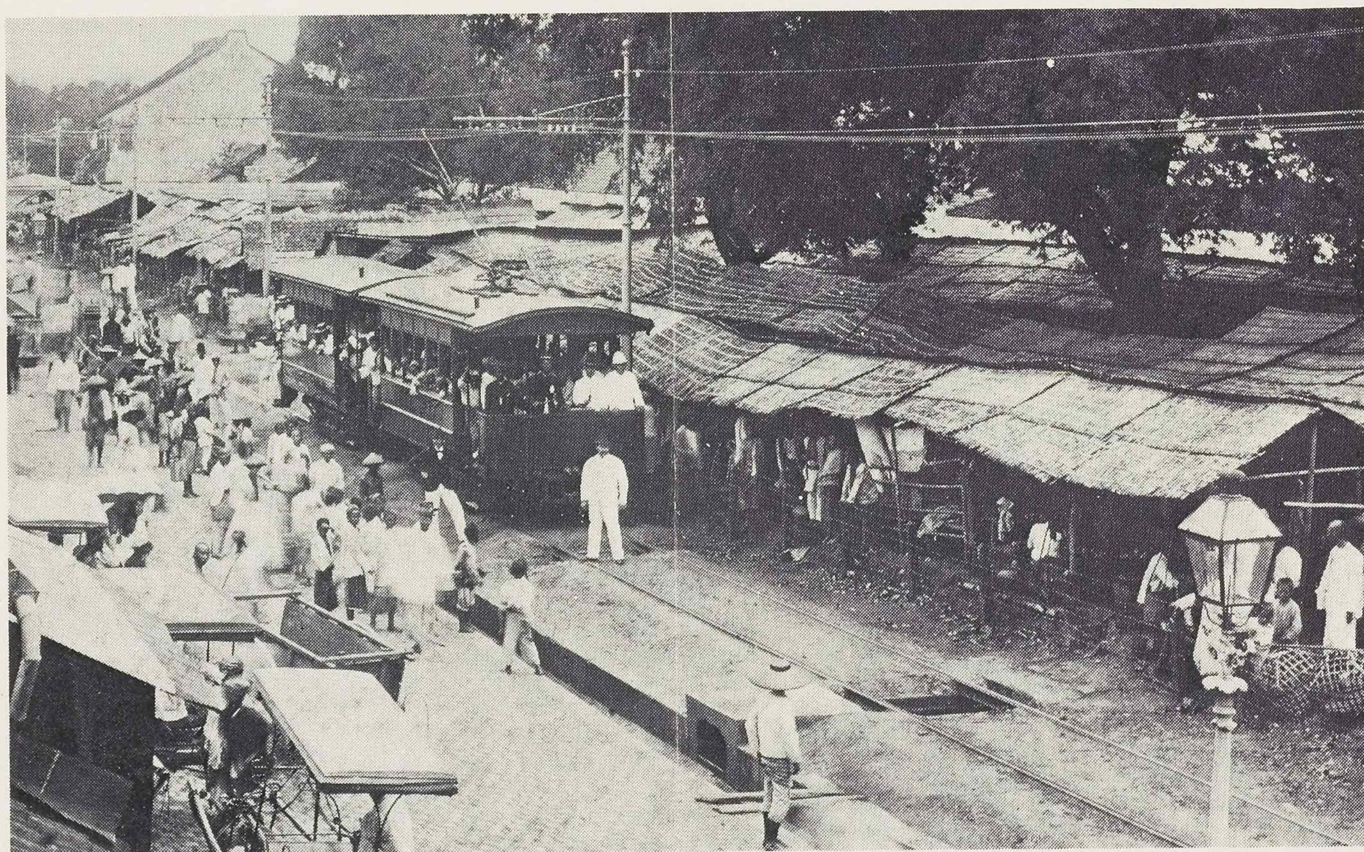

16e JAARGANG No. 17

15 MAART 1972 — *f* 1,25

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

BIJ DE VOORPLAAT

De elektrische stadstrams op Java

Onder deze titel in de serie "Trams en tramlijnen" bij de Uitgeverij Wyt te Rotterdam van de hand van Prof. H. J. A. Duparc binnenkort een werkje verschijnen over de geschiedenis van de tram in Batavia en Soerabaja. Voorzover bekend is dit de eerste maal dat een volledig overzicht van het stedelijk openbaar vervoer in Batavia/Djakarta en Soerabaja werd samengesteld. Het boek is geillustreerd met ongeveer vijftig foto's die een beeld geven zowel van de trams in beide steden als ook van het stadsbeeld zelf, zoals dat er in de verschillende periodes uitzag. De voorplaat laat de electrische tram zien op Pasar Abang, in de begintijd van de Bataviasche Electrische Tram Maatschappij, rond de eeuwwisseling, met de vele stalletjes aan weerszijden van de trambaan, waar de drukte, zoals men op de foto kan zien, niet minder groot is dan in de tram zelf!

*

De geschiedenis van de tram in Indië begon op 20 april 1869 (in de tijd dat Nederland alleen nog de tramlijnen Den Haag-Scheveningen en Den Haag-Delft kende) toen door de **Bataviasche Tramway-Maatschappij** een paardetramlijn, lopend van de benedenstad naar het Centrum, Weltevreden, via Amsterdamsche Poort-Molenvliet-Harmonie. Reeds in juni van dat jaar had een uitbreiding van het net plaats langs de trajecten Harmonie-Tanah Abang en Harmonie-Noordwijk-Kramat-Mr. Cornelis. De wagens van het trambedrijf moesten worden betrokken uit het buitenland, aanvankelijk van de Firma Bonnefond te Ivry bij Parijs (waarvan ook de Nederlandse tram zijn materieel kocht) en later van de nationale wagonfabriek Beynes. Een technische bijzonderheid is nog, dat de spoorwijdte van de paardentram van 1188 mm ook bij de latere tramlijnen in Batavia gehandhaafd is en nergens anders ter wereld werd gebruikt.

Een aardig incident deed zich voor in juni 1869, toen een aantal aangevoerde suppletietroepen van het KNIL bij hun aankomst op Java kennismaakten met de tram van de BTM, die hen in een transport met drie extra wagens naar het garnizoen in Meester Cornelis bracht. Bij dit transport bevonden zich enkele gewezen Haagse trammannen, die onder groot gejuich de paarden van de inheemse tramjongens overnamen en onder hilariteit als namaakconducteurs het geld gingen ophalen. Later werd een overeenkomst met het gouvernement gesloten, waarbij geregeld dergelijke transporten met de tramway zouden plaats vinden.

Buiten Batavia heeft Java alleen het lijntje van de Solosche Tramweg-Maatschappij korte tijd als paardetram gekend. Het klimaat leende zich zeer slecht voor dit vervoermiddel, in Batavia verloor het bedrijf in één jaar tijd 545 paarden. De in 1881 opgerichte **Ned.-Ind. Tramweg-Maatschappij, die** de paardetram van de BTM overnam, ging dan ook over op stoomtractie, waartoe het spoornet moest worden omgebouwd, het traject via Noordwijk werd verlaten en nieuwe rails langs Rijswijk gelegd. Het ombouwproces was in 1884 voltooid.

Kende de paardetram aanvankelijk geen klassenafscheiding, maar een ongelijk tarief voor Europeanen en inheemse passagiers, de NITM voerde een klassesysteem in, tot 1887 twee klassen, daarna bovendien nog een speciale klasse voor het vervoer van inheemse reizigers, waardoor een grote toename van het vervoer plaats had. Een bijzonderheid van de Bataviase stoomtram was nog het systeem van vuurloze locomotieven, op slechts weinig plaatsen bekend, waartoe men was overgegaan wegens het feit, dat er gebruik werd gemaakt van ruitloze trams tengevolge van het klimaat. In speciale ketelhuizen te Kramat en bij het eindpunt Amsterdamse Poort werden ze gevuld met gecomprimeerde stoom. Eenmaal, in maart 1906 veroorzaakte dit een ontploffing op het terrein Kramat waardoor zoveel schade aan trammaterieel werd toegebracht, dat de tramdienst tot eind april ernstig werd ontwricht. Sedert 1904 was de z.g. pikolanwagen in gebruik, een kleine vloer op vier wielen, ten dienste van het transport van koopwaar en dieren met hun begeleiders, bv. vis van de visboeren van Pasar Ikan, geiten en andere viervoeters. Een typisch Indisch aspect van de NITM was dat katjangolie als smeermiddel werd gebruikt.

Naast de stoomtram werd in april 1899 het eerste traject van de electrische tram lopend van de Harmonie via Rijswijkstraat en Tanah Abang naar de Dierentuin, geopend. In de loop der jaren werd het net van de BETM geleidelijk uitgebreid.

De opkomst in de 20-er jaren van andere middelen van vervoer als concurrent, de fiets, de auto en particuliere buslijnen had een ongunstige invloed op de vervoerscijfers van de trambedrijven, die hun topjaren omstreeks 1922 beleefden. Zo besloot men tot een fusie over te gaan die resulteerde in de oprichting op 31 juli 1930 van de **Bataviasche Verkeers-Maatschappij.**

1 oktober 1933 was een mijlpaar in Batavia's tramhistorie: de taak van de meer dan een halve eeuw oude stoomtram werd toen overgenomen door de

lees verder pagina 3

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 16e JAARG. No. 17
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie en Hoofdredactie: Tjalie Robinson.
2de Redacteur: G. H. Bartman, Willem Kooslaan 38, Eindhoven.
Eind-redacteur: Ch. Manders
Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,25. Abt. Nederl.: kwart. *f* 7,50; halfj. *f* 15,—; jaar *f* 30,—. Abt. Europa: jaar *f* 37,—
Buiten Europa: jaar *f* 42,—.
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 78,—; Indonesië *f* 63,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 63,—; Canada en Ver. Staten *f* 53,—; Maleisië en India *f* 63,—; Suriname en Antillen *f* 53,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

De directie behoudt zich het recht voor hen die schadelijk geacht worden voor het welzijn van Tong Tong als abonneee te weigeren of af te voeren.

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD. ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

electrische, hetgeen een gunstige invloed had op de vervoerscijfers.
Het verdwijnen van de stoomtram inspireerde Melis Stoke tot het gedicht "Stoomtram-af" waarbij hij met weemoed het afscheid van de stoomtram memoreert. Een van de coupletten luidt:

Zoo stond ik naar hem uit te turen,
dien niet vergeten kameraad
en mikpunt van zoovele grappen,
waarnaast men somstijden voort kon stappen
en die dan weer aan 't jakkeren slaat...

Bij het lezen van dit couplet denkt men aan de spottende benaming, die vele Batavianen ten tijde van de stoomtram aan de N.I.T.M. gaven: "Nanti Ini Trem Mogok".

Door de crisis en het zeer concurrerende particuliere autobusverkeer bleven de vervoersopbrengsten toch nog beneden de verwachtingen en moest men enige bezuinigingen toepassen. Om het vervoer te stimuleren werden in de maand november 1935 alle derde klasse passagiers getracteerd op ès lilin, wat zo in de smaak viel dat het vervoer met 32% steeg. Vanaf 1936 kwam ten aanzien van het passagiersvervoer de kentering ten goede. Groot feest was het op 3 januari 1937 toen ter gelegenheid van het zilveren ambtsjubileum van twee haltechefs, voor het voltallige personeel een selamatan werd gehouden en drie trams langs alle lijnen van het net reden volgens de adat twee bewierookte karbouwkoppen meevoerend, die op het emplacement Kramat voor het hoofdkantoor werden begraven.

Nadat Batavia door de Japanners bezet was werd op 15 maart 1942 het trambedrijf door het Japanse leger overgenomen en kreeg de naam **Seibu Rikuyo Djakarta Shiden.** Na de capitulatie van Japan viel de tram onder Republikeins beheer tot het begin van de eerste politionele actie.

Na de souvereiniteitsoverdracht volgde voor het bedrijf een moeilijke tijd: stakingen, voortdurende tariefsverhogingen tengevolge van de inflatie. In "Pikirans van een straatslijper" beschreef Tjalie Robinson de belevenissen van de passagiers temidden van het gekrioel in de overvolle trams van die dagen, door hem genoemd "That streetcar of Despair".

In 1954 volgde de nationalisatie van het trambedrijf en ressorteerde het onder de naam **Perusahaan Pengangkutan Djakarta** onder het ministerie van verbindingen.. Geleidelijk werd nu het tramnet door busdiensten vervangen. Het laatste traject Kramat-Djatinegara werd begin 1962 opgeheven toen in verband met de Aziatische Olympische Spelen die in het stadion van Djakarta werden gehouden, wegverbreding nodig was. Na bijna honderd jaar verdween daarmee een vertrouwd beeld uit de straten van Djakarta.

Het trambedrijf in Soerabaja werd geëxploiteerd door de in 1888 opgerichte **Oost-Java Stoomtram-Maatschappij** (OJS). De oorspronkelijke opzet was hier niet zozeer het voorzien in openbaar vervoer van de stad Soerabaja, maar eerder het exploiteren van secundaire tramlijnen die als aanvulling van de reeds bestaande lijnen van de S.S. en N.I.S. het vervoer van de bevolking en van producten van landbouw en industrie zouden bevorderen. Soerabaja telde in die tijd nog slechts 100.000 inwoners! Ook de omgeving van Soerabaja was dus het werkterrein van de OJS. In Soerabaja deed de electrische tram in 1923 haar intrede, die er echter niet in slaagde, de stoomtram geheel te verdrijven. In 1968 werd ook hier de electrische tram door buslijnen vervangen, terwijl merkwaardigerwijs de stoomtram alle veranderingen overleefde en nog steeds op het traject Udjung rijdt, precies zoals zij het tachtig jaar geleden ook deed!

Niet alleen degenen die technisch geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van het Indisch trambedrijf, maar ook de zeer velen die goede herinneringen aan de tram bewaren, bevelen wij dit boek van harte aan.
De Heer Duparc, die het trambedrijf in Indië van dichtbij meemaakte, neemt de lezer mee naar de statige lanen van Weltevreden, naar Kramat en Salemba, de tuinen van Simpang, naar Tundjungan en Palmenlaan, waar eens de "trem listrik" reed!

Ch. Manders

28 OCTOBER TONG TONG SELAMATAN

De suggesties en aanbiedingen druppelen langzaam binnen. We zijn nu al verzekerd van 50 porties tjendol, 2 kilo rendang, 20 porties gado-gado en 100 lempers. Er komen aanbiedingen om te helpen in de zaal, bij de eettafels, bij de ingang. Er zijn voorstellen, aanbiedingen, kortom onze unieke selamatan-sedekah komt langzaam op gang. Er moet nog veel, ontzettend veel gebeuren voor het zover is. Maar U weet, de tijd gaat snel en rekening houdende met de a.s. vacantie MOETEN we nu zo gauw mogelijk toewerken naar een concrete planning.

Komt U? Geeft U zich dan op, en met hoeveel personen U denkt aanwezig te zijn.

Wilt U wat doen voor de selamatan, wat maken, geef het aan ons op. Niets is te klein, te weinig of onbelangrijk. Alle kleinen maken een groot uniek feestelijk gebeuren, een jubileum zoals er nog geen gevierd is Nederland!
Wees gast en gastheer(vrouw) tegelijk, maar geeft U zich NU op!!

Tong-Tong redactie

(Voor meer bijzonderheden zie T.T. no. 16 dd. 1/3/72

★ ★ ★

MIJNHEER DE PASTOOR HEEFT PECH

Indertijd kon men slechts met een gedrukte havenpas in Priok komen.
De controlerende militairen waren bijna altijd analphabeten die de gegadigden doorlieten als tegelijk met de havenpas, of iets wat daarvoor door moest gaan, voldoende Roepiahs werden overhandigd.
Op een dag gaf een pastoor een gedrukt gebedje plus R'ps aan de controlerende soldaat.
Deze bracht dat alles bij zijn commandant. Deze was echter toevallig een vaandrig, die wel lezen kon maar gelukkig ook gevoel voor humor had.
Vaandrig: Sorry pastoor, misschien kunt U met dat briefje wel bij onze Lieve Heer in de hemel komen, maar beslist niet in de haven.

O. H. Kiliaan

MOEDER OVERSTE

Kort na de Jap. capitulatie ontmoet Boengki eindelijk zijn sobat kras Puck.
Boengki: en Puck ben je intussen getrouwd geraakt?

Puck: al voor de oorlog

Boengki: sapa?

Puck: "moeder Overste"

Boengki: "Kom nou!"

Puck: "Kom vanavond maar bij ons dan zal je 't zelf zien".

Zo gezegd zo gedaan.

Kort na Boengki komt een overste in uniform binnen en zegt tegen Pucks vrouw "dag moeder".

Puck tegen Boengki "la itoe, ben ik met een moeder-overste getrouwd of niet!

O. H. Kiliaan

Volharden in het goede

Herinnert U zich het treurige spoorwegongeluk in Indonesië nog wel, waarbij een meisje totaal verbrand raakte en nu nog steeds in het ziekenhuis ligt om in eindeloze huidtransplantaties koppig terug te sturen naar genezing?

Dezer dagen kregen wij weer eens bericht uit Djakarta, waarin vooral veel dank uitgesproken werd aan de talloze lezers van Tong Tong die het meisje, Utje, niet vergaten en haar regelmatig kleinigheden toestuurden: een flesje eau de cologne, handdoekjes of zakdoekjes, snoep, enz. enz.

Dat bericht heeft ons goed gedaan. Het bewijst dat bij velen **de wil aanwezig is** om ook zonder herinneringen of aansporingen het goede te blijven doen, ook al is het „maar voor een onbekend Indonesisch meisje in groot verdriet, hier ver vandaan.

Wij hóeven dit niet te doen. Dit is het welverzorgde Westen met zijn staatszorg van de wieg tot het graf, waardoor wij bevrijd zijn van zorg voor onze medemens. Althans in deze rijke westerse maatschappij.

Maar ergens, weten wij, is er een samenhang tussen overdreven Staatszorg, verharding van de Mens en Milieuvervuiling: het egoisme en hardheid nemen toe. Men wordt onverschillig voor zijn milieu (kwak alles maar neer!) en voor medemensen in ellende (dat moet de Staat maar opknappen!) en op het laatst vergeten wij een **aangeboren** eigenschap; dat wij behalve mens ook MEDEmens zijn. Dat het "ZORGEN VOOR" ons behoedt voor isolatie en hardheid, die op den duur steeds gevaarlijker vormen gaan aannemen. Keer op keer merk je in de laatste tijd, dat massa's mensen het plezierig vinden om meedogenloos te zijn. Wij maken zodoende de voedingsbodem voor menselijker gevoelens hard en onvruchtbaar - en op den duur vernielen wij onze maatschappij!

Daarom dus ben ik getroffen als telkens weer blijkt dat uit onze lezerskring **uit zichzelf** het zenden van giften (bewijzen van MEDEleven) doorgaat. Dat betekent dat De Zorgende Mens wakker blijft. Dat wij **volharden in het goede.** Dat het opbrengen van **iets extraas** voor medemensen **een gewoonte** geworden is. Dan blijken wij meteen de bezieling ontdekt te hebben, die een harde, verdorde wereld weer tot leven brengen kan.

Mochten sommige lezers het adres van het meisje Utje vergeten hebben. Hier is het: Roselani (dat is de dame die voor Utje zorgt), Ketua Dompet Utje, Djl. Madura 8, Djakarta, Indonesia.

Voor degenen onder onze lezers die aan de verschillende instellingen, welke van tijd tot tijd in Tong Tong worden genoemd en die zich op het gebied van de hulpverlening in Indonesië bewegen, geven wij hieronder nog eens een lijstje met de adressen waarheen U Uw gift kunt zenden.

*

Karta Pustaka (Ned. Cult. Centr.) t.a. Nj. E. Th. Simadibrata, Dj. Hadidarsono 9, Jogjakarta, Indonesia.

(Kinder) tijdschriften, boeken.

*

G.I.K.I. (Jajasan Gita Kirtti) Dj. Pemuda 64, Surabaia.

Tijdschriften, boeken, oude kleren.

*

Jajasan Pendidikan Seni Rupa (Nj. Saptodewo)

Kinderboeken, kinder- en andere tijdschriften, teken- en schrijfbehoeften, handenarbeidartikelen.

Nj. Saptodewo, Djl. Merdeka 54, flat 42, Bandung, Indonesia.

*

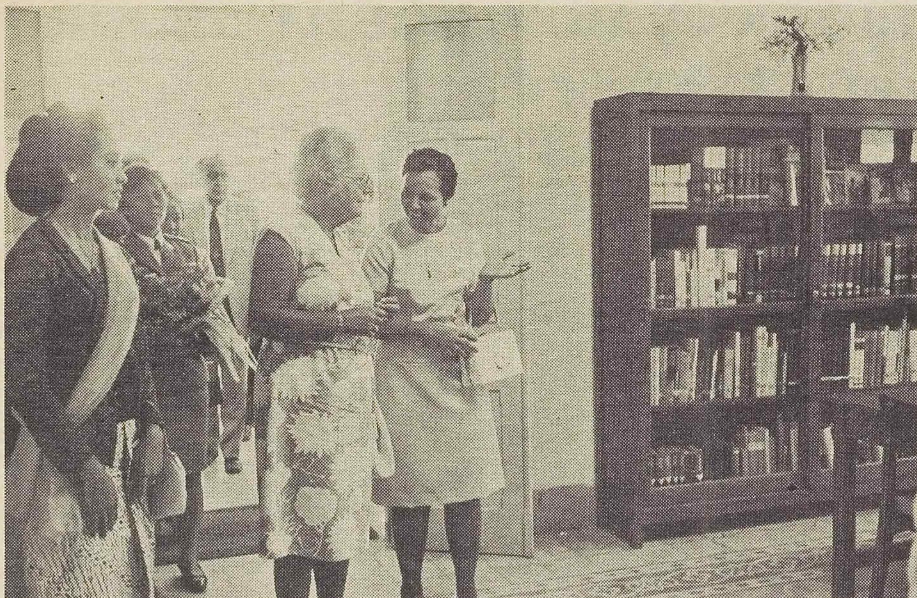
Chris Simon - Cantatestraat 102, Nijmegen.

Oude, goede kleren, naaigerei. Géén levensmiddelen!

Bijdragen kunnen worden gestort op: Postrekening 817791 - Bondsspaarbank, Nijmegen t.b.v. rek. no. 932037909 t.n.v. Chris Simon.

*

Fonds 60.000 Gironummer 6685. Vergeet U niet s.v.p. erbij te vermelden dat Uw storting voor het Fonds 60.000 is bestemd, daar anders onze administratie voor grote moeilijkheden komt te staan!

Tijdens haar reis door Indonesië bezocht H.M. Koningin Juliana ook "Karta Pustaka", het Ned. Cultureel Centrum, een instelling die de ontwikkeling van het Nederlands sprekende deel van de Indonesische bevolking voorstaat. Karta Pustaka, in 1968 geopend omvat een goedvoorziene leeszaal en bibliotheek, filmotheek en discotheek, heeft leestrommels en tijdschriftendistributie naar alle delen van Indonesië, Nederlandse cursussen (350 cursisten per jaar) en causerieën, boekententoonstellingen e.d. Mevr. Simadibrata (rechts van de Koningin) is de actieve geest van dit cultureel centrum. Zij beheert de bibliotheek en geen moeite is haar teveel om nieuwe, betere, lectuur te verzamelen voor de studenten. Misschien kunnen we van hieruit nog een beroep op U doen, lezers in Nederland ,Amerika of waar dan ook. Misschien kunt U wat missen van Uw rijkvoorziene boekenplank, die enorme tijdschriftenstapel die U toch niet blijft bewaren. Maar weest U ook eens kieskeurig, zendt eens een beter platenboek, een wetenschappelijk tijdschrift, dia's naast de gewone dames- en kinderbladen. Ook die zijn altijd welkom natuurlijk, maar in een bibliotheek horen toch wel boeken en tijdschriften van een beter genre.
Onthoudt U het adres: Karta Pustaka, Djl. Hadidarsono 9, Djokja, t.a.v. Mevr. E. Th. Simadibrata. En alvast bedankt!

NOG EVEN GEDULD

Maandenlang heeft Tong Tong het te kwaad gehad met een geautomatiseerd expeditie-systeem. We gingen ertoe over omdat we meenden erop vooruit te gaan. Het tegendeel is waargebleken, daar kunt U, abonnees van meepraten. Dubbele exemplaren die ondanks klachten dubbel bleven komen. Maar nog erger: het zonder reden wegblijven van het blad. Dus, weer weg van de computer en terug naar de handenarbeid. We zijn bezig met een grondige sanering van het gehele bestand en hopen in Mei weer met zo weinig mogelijk fouten te draaien.

Mocht U dus weer dubbele nummers ontvangen, accepteer ze de komende weken in lijdzaamheid of geef ze cadeau aan iemand, niet terugsturen. Ontvangt U niets, bel of schrijf en we zenden het ontbrekende zo gauw mogelijk. Nog even geduld, het einde van de ellende is nabij! Dank U!

Administratie

NOG WAT

Bij het doorlopen van de abonnementen zijn wij tot de ontdekking gekomen dat de verhoging van het abonnementsgeld in 1971 (van *f* 24,— tot *f* 27,50) ad *f* 3,50 door velen nog niet werd gesuppleerd. Het gaat niet om enkele suppleties, maar om honderden en dan wordt het achterstallige bedrag wel erg groot. Natuurlijk zouden wij alle betrokkenen een herinneringskaart moeten toezenden en dat zullen wij ook zeker doen.. Maar zoudt U zelf even willen nakijken in uw giroboek of U tot degenen behoort die de verhoging van *f* 3,50 nog schuldig zijn? U zou ons enorm veel werk en tijd besparen!

En denkt U er dan meteen ook aan dat de abonnementsprijs 1972 door de (alweer) gestegen portokosten *f* 30,— geworden is. Mocht ook deze verhoging Uw aandacht ontglipt zijn, graag bijgireren. Banjak trima kassi voor uw medewerking!

Abonnementen-administratie

WAT ZIE IK IN "TJOEK" VAN VINCENT MAHIEU

door G. L. Cleintuar (slot)

Hier volgt het tweede deel (en slot) van de in het vorige nummer aangevangen bespreking van de novellenbundel "Tjoek" van Vincent Mahieu door G. L. Cleintuar. De bespreking nemen we in dit blad op om een idee te geven van de wijze waarop de Indischman het leven om hem heen vaak gadeslaat: voortdurend speurend naar een diepere zin, naar een universeler dimensie. Dit gebeurt vaak ONBEWUST, maar de neiging is toch onafwijsbaar aanwezig en wij geloven dat het leven in Indonesië (tussen Indonesiërs) dit in sterke mate heeft veroorzaakt. Want ook de eenvoudigste Indonesiër (ongeacht van welke ethnische groep) zoekt naar de symboliek van vele dagelijkse gebeurtenissen, waarin hij een afspiegeling ziet van de grote richtingen en structuren in de Schepping.

Wij zouden ook graag UW opinie hierover willen horen.

T.R.

Het kerkhof is een Chinees kerkhof. Een detailkwestie zonder diepere zin? Integendeel meen ik. Een Chinees graf heeft namelijk een heel bijzonder model: dat van de moederschoot. Daaruit wordt de mens geboren en daartoe keert hij (waarlijk niet alleen naar Chinese opvatting) weer terug. Het kan niet toevallig zijn dat Man een Chinees graf tot zijn schuilplaats en jachtbasis maakt. Zoals het evenmin toevallig is dat Mahieu zijn verhaal beëindigt door Tjoek zich te doen oprollen in haar bed, "de armen geslagen om de opgetrokken knieën (...). Inslapen in de veilige schoot van het Verdriet" (Let op de hoofdletter). En is het toevallig, dat Man zijn levenseinde vindt in De Grote Rawa, het moeras, waar alle hogere levensvormen waarschijnlijk hun begin hebben gehad? Het lijkt er op dat kerkhof en moeras qua beeldfunktie onderling verwisselbaar zijn; beide zijn begin en/of eindpunt. Wat heeft dit in Mahieu's verhaal te betekenen? Ik weet het niet zeker, maar constateer een nogal sterke preoccupatie met de dood. Echter niet als absoluut einde, doch als creatief punt in een cyclus of wentelgang. (Als Tjoek het medaillon, dat aan de om het leven gekomen Elmo had toebehoord, opent, ligt daarin een uiterst fijn gesneden ivoren doodshoofdje. Daarvan had Elmo gezegd: "Dat is het portret van mijn laatste liefde!" En op een andere plaats schrijft Mahieu over meneer Barrès: "Zijn voorhoofd was gegroefd op een aangrijpende wijze, een opzettelijke verminking met kerf na wrede kerf alsof alleen in de vernietiging van de stof de vrije melodie gevonden kon worden.") Dood en vernietiging zijn in deze gedachtengang scheppende tussenstadia, waarmee Mahieu vermoedelijk tevens heeft willen corrigeren wat hij als een "fout" ziet in de moderne Westerse samenleving: de negatie of verdringing van de dood in het dagelijkse leven.

Het grote moeras, begin en eindpunt, moet bij Mahieu ook nog een andere funktie hebben gehad. Een heel belangrijke, voor wie de psychologische en socio-culturele situatie van waaruit hij schrijft begrijpt. Het moeras is naar zijn eigen woorden "eigenlijk een onzekere werkelijkheidsvorm tussen land en water in". Op verschillende manieren en op meer dan één plaats beeldt hij dat moeras en de levensvormen die men er in aantreft uit. Maar, wie vermoedens heeft van een ándere dan "puur litteraire" bewogenheid bij de auteur, vindt deze misschien wel het minst verhuld op bladzijde 65, waar hij van Man zegt dat deze "dier is temidden van dieren. En de wonderlijkste dieren van alle dieren in de hele wereld. Welke vogels konden als de moerasvogels vliegen en lopen en zwemmen? Welke andere vogels hadden zulke lange snavels, zulke lange poten en zulke lange tenen? Welke vogels konden als zij lopen op het water en onder water? (...) Waar leefden als hier vissen, die noch zeevis noch zoetwatervis waren, maar beide tegelijk? (...) Welke dieren leken zelfs maar in de verte op kikkers en schildpadden en leguanen, levend op aarde en in het water? Geen vis en ook geen vlees?"...

Hier, door middel van een beschouwing die over dieren schijnt te gaan, legt Vincent Mahieu getuigenis af van een zeer specifieke anthropologie, een bijzonder mensbeeld dat berust op zijn eigen positie van "marginale mens", de grensmens, de mens die leeft op de grens van twee sterk van elkaar verschillende culturen. De door Vincent Mahieu beleefde marginaliteit heeft een dubbele grond: hij is zowel in cultureel als in ethnisch opzicht "een kind van Oost en West" of, zo men wil, van Azië én Europa. In hem, als in iedere grensmens, hebben zich de spanningen geconcentreerd van de gemengde samenleving, het voormalige Nederlands-Indië, waarvan hij in dubbele zin het produkt is. In die samenleving bevindt hij zich nu niet meer, maar hij behoort tot de "eerste generatie" van het postkoloniale tijdperk en dat is te merken. Als iedere mens die aan grote spanningen bloot staat heeft hij getracht zich daarvan te bevrijden. Voor de marginale mens echter schijnen de wegen naar een oplossing heel vaak dood te lopen: men kiest voor de ene of voor de andere zijde, voor het vadervolk of voor het moedervolk, voor de cultuur van de vader of voor de cultuur van de moeder. Maar welke zijde ook gekozen wordt, de keuze zelf blijft onnatuurlijk aandoen en laat zelden na zijn stempel te drukken op persoonlijkheid van de kiezers, op zijn minst die van de "eerste generatie". Vincent Mahieu heeft gekozen voor zichzelf.

Hij koos voor zichzelf omdat hij inzag dat tenslotte niemand aan deze keuze ontkomen kan. Als men ánders is dan het vadervolk en ánders dan het moedervolk, als men geen landdier is en ook geen waterdier, geen vis en geen vlees, wat is men dán? Het antwoord kan eenvoudig zijn: een amfibie, en dat is een soort in zichzelf.

Toch is ook deze persoonlijke keuze van Vincent Mahieu niet zonder problemen. Ze sluit namelijk de noodzaak in de innerlijk aanwezige tegendelen met elkaar te verzoenen, ze te overbruggen, ze te integreren in de hele persoonlijkheid. Dat is een zeer moeilijk, ja zelfs pijnlijk proces. Het heeft weinig kans van slagen als men het helemaal alléén onderneemt, zelfs al is men krachtig genoeg om het isolement, zoals Man in het verhaal, langdurig te verdragen. Dit is ongetwijfeld zo, omdat de mens in de grond van de zaak een sociaal wezen is, hetgeen wil zeggen dat hij zonder andere mensen aan menselijkheid verliest en zelfs geen "lonely hunter" kan blijven, omdat dit soort isolement op de duur onvruchtbaar is en leeg als het Chinese graf van Man. In collectief verband gaat het beter, maar als zo'n verband ontbreekt, of als dat verband niet voldoende "draagt" en "voedt", is het minimum dat men nodig heeft wanneer men een man is: een vrouw. Maar in dit bijzondere geval een vrouw met bijzondere kwaliteiten. Aan het verhaal "Tjoek" is niettemin te merken, dat de persoonlijke integratie van Vincent Mahieu niet helemaal geslaagd is. Maar wie zal hem dat kwalijk nemen?

Ik herinner er weer aan dat de wereld van "Tjoek" voornamelijk bestaat uit Het Grote Moeras en Het Grote Kerkhof. Zelfs al zouden deze twee onderling verwisselbaar zijn, omdat ze beide kunnen fungeren als begin- zowel als eindpunt, dan nog heeft Mahieu naar mijn mening te weinig gezien dat men slechts van het ene "gebied" naar het andere kan komen......... **over de weg die van stad naar stad voert.** De weg, die hij merkwaardigerwijs zèlf noemt "het enige stuk waarheid en leven, hoe smal ook." Maar dit is dan ook in dit verband de enige positieve uitlating, want verderop laat hij haar gaan "naar een steeds eentoniger vluchtende horizon in het westen." Hier steekt zijn romantisch pessimisme weer de kop op. Een pessimisme, of tenminste een scepsis, ten aanzien van moderne wetenschap, strenge logica die zelfkritiek insluit, orde en discipline, techniek en technologie. Hij stelt zich gevoelsmatig afwijzend tegenover al dit soort zaken op, waardoor hij gelegenheden mist een stuk "Europa", een stuk westers denken in zich op te nemen en te integreren. Een stuk denken bovendien, dat zèlf óók weer het resultaat is van een integratie op grote schaal en dat gebaseerd is op een groot aantal ontleningen aan ándere culturen, waaronder aziatische. Hoe zouden immers, - om maar één voorbeeld te noemen -, zonder overneming van het getal nul uit Voor-Indië door de Arabieren en zonder de vervanging van de romeinse cijfers door arabische, mogelijk zijn geweest: mathematica, moderne technologie, computers en ruimtevaart?

Ik kom nu weer terug op Man in het verhaal, maar nu als "Man de Jager" (met hoofdletters, zoals Mahieu het schrijft). Maar ik kan dat niet doen door Tjoek erbuiten te laten, want zij is duidelijk Man's vrouwelijke tegenbeeld. Welnu, als men voor Man "De Man" leest, dan zou onderschreven kunnen worden dat hij De Jager is. Maar hierover zou dan op te merken zijn dat het jagen zelf voor de jager belangrijker is dan de jachtbuit. En mocht die jachtbuit misschien toch nog van betekenis zijn, dan lijkt het mij onaannemelijk dat een echte jager als jachtbuit genoegen zou nemen met "een mus desnoods". Hij zou niet kúnnen en hij zou niet mógen. Hij zou weten dat het de zelfmoord zou betekenen van zijn jagerschap. Het feit dat Elmo Wyatt zich een mus als jachtbuit kiest, waarna het noodlot aan hem wordt voltrokken, zou kunnen betekenen dat geen Man, geen Jager, achter te klein wild aan mag

gaan, zich niet een te klein doel in het leven mag kiezen. Het feit dat Man, ofschoon nog een jongen, jagend op Si Badak zijn doel evenmin bereikt, zou kunnen worden uitgelegd als hoogmoed en als een voor zijn kunnen te hoog grijpen. Hij dacht als jongen te kunnen bereiken wat Go als volwassen en ervaren jager in zeven jaren niet gelukt was. Het is onzeker of Man wèl geslaagd zou zijn indien Tjoek er niet was geweest, maar zonder Tjoek zou hij niet zó om het leven zijn gekomen.

Ik dacht dat het ook van belang was er op te wijzen, dat Si Badak het reusachtige everzwijn als een **legendarisch** dier wordt voorgesteld. Niemand heeft hem werkelijk gezien, maar men blijft op hem jagen. Wordt hiermee het typische karakter van het Jagerschap van De Man aangeduid? De Grote Idee die hem aantrekt, Het Grote Werk dat hem boeit en dat hij verwezenlijken wil? En is het niet zo, dat hij zich daarbij heel vaak afzondert, zich isoleert, maar bij zijn pogingen toch weer De Vrouw op zijn weg vindt? De Vrouw die het zachte, beschavende element vertegenwoordigt; die hem steunen, troosten en helpen wil? Die hem moet corrigeren en in evenwicht houden en zonder welke waarschijnlijk noch het Jagen zèlf noch de Jachtbuit enige Zin zou hebben? De Vrouw echter ook, die vaak niet begrijpt dat zónder De Jacht de zin aan háár bestaan zou worden ontnomen en die tragischerwijs De Jager niet alleen soms hindert, maar tevens De jacht op 'n ongeoorloofde manier doet uitbreiden tot ándere doelen dan 't legendarische zwijn en dat wat voor het menselijk bestaan nodig is alléén? Ik moet natuurlijk denken aan Tjoek en aan het Chinese graf, dat zij van een Hol tot een Huis maakte, en aan haar gesprekken met Man. Merk op, dat het graf leeg was totdat Tjoek er kwam, maar zie tevens óók dat het graf symbool was van De Moederschoot. Dáár voelde Man zich veilig en van dáár uit ondernam hij zijn jachttochten. Maar daar hadden tevens plaats "die eindeloze twisten over het doden van dieren. Terwijl hij aanvankelijk - toen Tjoek er nog niet was - alleen maar doodde wat hij eten moest om te leven. Maar nu tienmaal zoveel moest doden om dit bestaan te betalen en te sparen voor de toekomst. En dat was háár fout en háár fout alleen." Omdat het hier ging om het bestaan zoals zij zich dat voorstelde en om de door háár gedachte toekomst.

Ik moet er ook aan denken dat Tjoek - als zovele vrouwen in hun onbegrip én liefde - de fatale fout maakt te denken dat Man veilig zal zijn, thuis zal komen en voorgoed aan haar zal toebehoren als het legendarische everzwijn is gedood. Tjoek gaat daarbij zover, zoals wij weten, dat zij zelfs meent Si Badak zèlf te kunnen doden, met het geweer van Man, dat eens aan de andere jager Elmo Wyatt had toebehoord. En wij kennen het eind: de schim van Man ziet zij voor Si Badak aan (zó leken die beide op elkaar, of waren ze één??)en het is daardoor Man die zij doodt. Daarna, thuis gekomen, "rolde ze zich op in haar bed, de armen geslagen om de opgetrokken knieën, waartegen het hoofd leunde (de houding van een ongeboren kind in de baarmoeder)... Inslapend in de veilige schoot van het Verdriet". De Man kan waarschijnlijk niet zonder De Vrouw, zelfs al begrijpt zij hem vaak niet en kan zij hem niet altijd volgen als hij op Jacht gaat, maar De Vrouw zonder De Man is als "een ongeboren kind". Die beiden, ieder voor zich de wereld en het leven ziende in een ander perspektief, hebben elkaar nodig. De één is niet belangrijker dan de ander, geen van beiden hebben ze volkomen gelijk, ze zijn complementair, ze dienen elkaar in evenwicht te houden. Want eerst dán krijgen ze hun wezenlijke funktie. Zoals in het bekende Yinen-Yangsymbool twee "visjes" van precies dezelfde grootte elkaar "in evenwicht" houden en samen één cirkel vormen, of ook wel een wiel, het énige dat in staat is de mensheid voort te rollen naar De Toekomst, de enig wezenlijke Toekomst.

Rest mij nu nog te verklaren waarom Man eerst het achterover liggende Christusbeeld van zijn grootvader's graf moest loshakken alvorens naar Het Grote Kerkhof en Het Grote Moeras te gaan om Man de Jager te worden. Hier voel ik mij minder zeker, maar ik zie er iets in van een "vrijmaking". De werkelijkheid van "een kapot beeldje zonder waarde" was voor Man veel minder pijnlijk dan de idee van een Christendom en een Christenheid, die na ruim twintig eeuwen nauwelijks beter weten te doen dan een beeld van Christus in een marmeren blok achterover liggend te plaatsen op een graf: "reddeloos verloren en beroofd van de mogelijkheid tot wederopstanding".

"Miralmonte" (Spanje), december 1971

G. L. Cleintuar

DAGWERK IN INDIË

M. De Loos-Haaxman, "Dagwerk in Indië, Hommage aan een verstild verleden",

Uitgeverij T. Wever, Franeker

"Dagwerk in Indië" beschrijft de ervaringen van een Nederlandse vrouw die in het tweede decennium van deze eeuw naar Indië vertrekt met haar man - jurist - en daar tot 1939 blijft. De man wordt eerst bij de rechterlijke macht in Padang geplaatst, waar de aanraking met de bevolking beperkt blijft tot de dagelijkse omgang met de bedienden. Overgeplaatst naar Java begint die omgeving enige vorm te krijgen, maar Indië krijgt eerst gestalte wanneer de echtgenoot leraar wordt aan de Opleidingsschool voor Inlandse ambtenaren in Madioen en het komt tot ontplooiing wanneer hij in gelijke functie in Batavia, Westers-cultureel centrum van het oude Indië, geplaatst wordt. Mevrouw De Loos vindt daar tevens passend emplooi voor haar diepste belangstelling.

Zij heeft een opleiding in de kunstgeschiedenis gevolgd en kan daarvan nu eindelijk de vruchten plukken. Onder haar leiding worden de portretten van de goeverneurs-generaal gerestaureerd, die thans in Nederland zijn - de miniaturen naar deze portretten zijn intussen nog steeds in Djakarta tentoongesteld in het museum Oud-Batavia aan het Stadhuisplein - en zij maakt zich zeer verdienstelijk door haar arbeid in de Bond van Kunstkringen. De organisatie van schilderijen-exposities in samenwerking met Regnault is grotendeels haar werk: voor de eerste maal is moderne Europese schilderkunst in het Bruikleenmuseum voor ieder toegankelijk gemaakt. Deze activiteiten worden letterlijk en figuurlijk geïllustreerd door zeer fraaie reproducties van schilder- en tekenwerk, mitsgaders door foto's van Kunstkringtentoonstellingen.

Kern van de illustraties vormen een serie aquarellen van een oud-officier van het KNIL, Jhr. van Rappard, uit het midden van de vorige eeuw, thans bezit van de Stichting Cultuurgeschiedenis van de Nederlanders Overzee.

Mevrouw De Loos is een groot bewonderaarster van Van Rappard, getuige het feit, dat niet alleen zwart-wit reproducties van zijn waterverftekeningen zijn opgenomen maar bovendien reproducties in kleuren. Was het niet mogelijk geweest de afbeeldingen in zwart-wit te laten vervallen en te vervangen door nog meer interessant materiaal?

En passant babbelt de schrijfster wat over andere culturele manifestaties in het voormalige Batavia. Zij kruidt haar verhaal met tal van anecdoten, zowel wat betreft haar eigen ervaringen als die van bezoekende artiesten.

Mevrouw De Loos moet tegen de tachtig lopen, als zij deze gezegende leeftijd niet reeds heeft overschreden. Dit feit op zichzelf is voldoende reden tot bewondering niet alleen voor haar energie, maar ook voor het feit, dat haar causerie nog zo fris uit de verf komt (om in de stijl van het onderwerp te blijven). Dankbaarheid tegenover haar tweede vaderland inspireerde haar tot dit getuigenis. Dat zij er in haar babbeltje wel eens naast grijpt zij haar dan ook gaarne vergeven. Schrijven kán ze - en dat is niet te verwonderen, wanneer mijn veronderstelling juist is, dat ze de dochter is van een eertijds zeer bekend Haags journalist.

De uitvoering van "Dagwerk in Indië" is zeer fraai, maar dat mag ook wel, want het boek kost niet minder dan vijf-en-dertig gulden. Een heel bedrag voor verreweg de meeste van haar Indische tijdgenoten, voor wie dit zoveelste boek over een voltooid verleden toch in de eerste plaats bestemd lijkt.

J.H.R.

Moeder Abels

Mevrouw Hendrika Abels, een moeder van Nederlandse komaf, geboren in Kuningan (West Java) op 17 februari 1903 en sedert 1945 woonachtig in Oost Java, heeft naar het persbureau "Antara" weet te melden, 22 (zegge en schrijve: twee-en-twintig!) - Turunan Eropah) kinderen.

Vier van haar kinderen zijn inmiddels overleden. M.a.w. tot en met heden zijn nog 18 in leven.

Mevrouw Abels leeft thans van het pensioen van wijlen haar echtgenoot naast het inkomen dat ze verdient met dagelijks eten buitenshuis in rantangs te leveren. Ze wordt hierbij bijgestaan door twee van haar zonen, een schoonzoon en 3 kleinzonen. Ze woont in een huisje zonder electrisch licht en zonder waterleiding aan de Djalan Purwodadi Bebekan aan de westelijke grens van de stad Malang.

Aldus, luidt een berichtje voorkomende in **Warta I.K.I.** (= **I.K.I.**-Nieuwsbulletin; **I.K.I.** is de afkorting van **Ikatan Keluarga Indonesia** of het Verbond van Indonesische Families in Washington D.C., hetwelk redactioneel staat onder de Indonesische Ambassade).

Het is merkwaardig, dat tot op de huidige dag, waar men zo graag schermt met de **Pantjasila,** dat zijn de "Vijf Grondslagen" waarop de Indonesische Republiek is gefundeerd, met als belangrijkste grondslag, in dit verband, het Humanisme of **Perikemanusiaan,** de grote "men" nog steeds terugdeinst om het woord Indo te bezigen voor Mevr. Hendrika Abels. Het berichtje spreekt over **"seorang ibu keturunan Belanda",** met dat hatelijke accent op **Belanda!** Ook de Indo heeft lange tenen, **Saudara Saudara jang bekerdja di-Antara** (= Broeders die in Antara werken)! Ja, we weten het nu zo zoetjes aan, die Indo, die W(arga) N(egara) is geworden, is en blijft die tweede rangs Indonesiër. Het zal wel geen toeval zijn geweest dat de afkorting **W.N.** voor **Warga Negara** vaak wordt en werd geinterpreteerd als Waarachtige Nederlander! Onwillekeurig denk ik terug aan het Javaanse gezegde, slaande op die lui van Nederlandse komaf, sorry, ik bedoel die Indo's: "Londo durung djowo wurung!" hetgeen vrij vertaald luidt: "Je bent nog geen Belanda en bent nog tekort geschoten om Javaan (lees, Indonesiër) te zijn!" Honni soit qui mal y pense!

Dit raciale verschil blijkt ook nog overduidelijk uit de laatste volkstelling in Indonesië van verleden maand. In tegenwoordigheid van enkele nieuws reporters heeft de zielenteller Soedarsono van het District Menteng **(Ketjamatan Menteng)** de volgende vraag gesteld aan President Soeharto (lees hiervoor s.v.p. de **Berita Buana,** een Djakartaans dagblad van 23 september 1971): **"Bangsa, pak?"** (= "Uw nationaliteit?"). Het antwoord was kort en bondig (of krachtig): **"Indonesia asli"** (= "autochthone Indonesiër" of, om een huis-tuin-en-keuken woord te bezigen, "volbloed Indonesiër"). En als klap op de vuurpijl, voegde zijn echtgenote Ibu Tien hier nog aan toe: **"100 persen asli"** (= "100 procent volbloed"), m.a.w. geen **half-bloed** Indonesische als het oude vrouwtje Hendrika Abels.

Ja, als de hoogste in den lande het voorbeeld geeft om dergelijke hatelijke uitdrukkingen te gebruiken, laat staan zijn ondergeschikten, dat is de kleine man, de rakjat. Waarom had het antwoord van de President niet kunnen luiden: "Bangsa Indonesia"? Dan kon niemand, althans niet de Indo-groepen, er aanstoot aan nemen. **Apa boleh buat! Nasib si-Indo masih gelaplah!** Wat kan je eraan doen? Het lot van de Indo is nog lang geen rozegeur en maneschijn! Nog niet gesproken over de titel van bovenstaand berichtje. Hoevelen wonen niet in huisjes zonder electriciteit en waterleiding. Is dat een schande? Waarom moet dit er nog nadrukkelijkerwijs aan worden toegevoegd? Het oudje komt op eerlijke wijze aan de kost, d.w.z. zonder gemanipuleer, **tanpa main kaju en** zonder corruptie te plegen, **tanpa berkorupsi.**

De oorspronkelijke tekst van "Antara" zegt er nog bij dat Mevr. Abels is een "tamatan HBS (Hogere Burger School)". Merkwaardig, dat deze zinsnede in de **Warta I.K.I.** geheel is weggelaten. Misschien om te laten doorschemeren dat het oudje maar van de **sekolah djonkok** is, want zo'n eind-HBS-er kan toch niet ergens in de kampung verzeild raken?!

Hidup si-ketjil! Lang leve de kleine man, i.c. het kleine, oude vrouwtje!

Seorang turunan Eropah.

Naam en adres van deze inzender zijn ons bekend. Dat hij ietwat geirriteerd is in zijn Indo-schap moet men hem maar niet kwalijk nemen, want opzettelijk of onopzettelijk wordt nog steeds zowel in Indonesië als in Nederland op vele Indo-tenen getrapt. Ook al zegt Tong Tong er al heel lang niets meer van.

Het lamlendige is immers dat al die steken onder water op Indo's ontstaan door doodgewone kleinzieligheid, uitgedrukt in deze kringloop van misverstanden:

Fase a. Nederlander (Indonesiër) vraagt Indo: "Hé, U bent geen Nederlander, maar ook geen Indonesiër. Wat bent U dan?" Fase b. Ik ben half-Nederlander, half Indonesiër. Misschien niet leuk voor U, maar het IS nu eenmaal zo.

Fase c. Ja, die nare halfheid moeten we maar gauw "ausradieren". Voor mij bent U Nederlander (c.q. Indonesiër).

Fase d. Afgesproken.

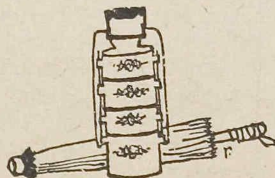
Na een poosje komt dan weer van een andere fase a. enz. enz. Zonder eind.

Wil men een wetenschappelijker behandeling lezen, dan leze men "Vreemdelingen binnen onze poort" (in Intermediair; informatie voor leidinggevende funktionarissen", No. 39) waar de sociologe Dr. H. Verwey-Jonker de (Indische Nederlanders rekent tot de **"vreemdelingen".** O, dus geen Nederlanders? Natuurlijk wel! Enz. enz. enz.

In de "Suara Merdeka" wordt op dezelfde halve manier gesproken over de Anglo Indians in India. Die arme donders daar (of in Engeland) zitten ook nergens goed. Dus veegt iedere scribent er graag zijn pen aan af.

Neen, het kolonialisme is definitief voorbij...... voor iedereen behalve de mengbloeden!

Dat overigens de mengbloed zelf drommels goed weet en ook openlijk uitspreekt wat zijn lot is, wordt aangetoond met het boekje "Indische Nederlanders, een ontheemde bevolkingsgroep zonder toekomstbeeld" van de hand van de Indo Drs. G. L. Cleintuar, een uitgave van Tong Tong, bij ons verkrijgbaar à *f* 2,50.

SNEL

Onderwijzer op H.C.S. (Holl. Chin. School)
"Liong noem jij iets wat snel is."
Liong: "Sneltrein"
Onderw.: "Goed"
Onderw.: "Oei en nou jij"
Oei: "Bliksem"
Onderw.: "Heel goed"
Onderw.: "En jij Ong Kie"
Ong Kie: "Buikpijn"
Onderw.: Buikpijn? dat begrijp ik niet
Ong Kie: "Nog niet wat wat, is er al"
Onderw.: "Inderdaad, ook goed Ong Kie".

O. H. Kiliaan

DRIE WAARDEN

Hoeveel belangrijke en goede nieuwsberichten, rapporten en boeken wij ook lezen van wat er op de wereld gebeurt, wij lezen alles altijd TE LAAT. En nieuwere gebeurtenissen achterhalen ons verbeterd inzicht TE LAAT.
Daarom blijven drie waarden onmisbaar voor onze gelijkmoedigheid en ons wijsgerig inzicht: het geweten, het berouw, de correctie. **Houd deze drie waarden in leven!**

Verantwoording van Chris

Saldo per 1/11-'71		f 188,20
Inkomsten vanaf 1/11-'71 t/m 29/2-'72: Mevr. Ridder 10,—; A. A. Bos 25,—; Lemaire 10,—; Chr. Simon 56,80; Chr. Mekern 10,—; cheque Bank of America 122,36; rente 1,10 Mevr. J. K. A. v. Beusekom-Hauët 50,—; L. Simon 20,—; A. J. Werdmoller 15,—; K. J. E. Kimmijser 15,—.		f 335,26
		f 523,46
Uitgaven vanaf 1/11-'71 t/m 29/2-'72:		
December '71:		
50 klossen garen	f 50,—	
pakmat.	,, 6,25	
4 pakk. S'baja	,, 72,—	
1 pakk. S'bumi	,, 18,—	
		f 146,25
Januari '72:		
2 pakk. Bandung	f 27,80	
1 pakk. Bogor	,, 18,—	
3 pakk. D'karta	,, 45,80	
		f 91,60
Februari '72:		
pakmat.	f 15,90	
1 pakk. Bandung	,, 18,—	
2 pakk. Bogor	,, 27,80	
3 pakk. D'karta	,, 54,—	
3 pakk. S'baja	,, 54,—	
2 pakk. S'boemi	,, 27,80	
		f 197,50
		f 435,35
Saldo per 1/3-'72		
		f 523,46
	—	f 435,35
	=	**f 88,11**

DE PARADIJSVOGELS

De tekst van dit gedicht (in TT. no. 15, pag. 2) is vrijwel woordelijk en in z'n geheel te beluisteren op de long play gramofoonplaat "Schoon Insulinde" merk Omega. "Mijmering van een oude Indischman."

(G. Hoffmann)

Enorm veel liedjes, voordrachten, songs en gedichten zijn over de hele Indische groep verspreid in allerlei variaties. Vaak alleen half bekend (dus half vergeten), "met eigen woorden" opnieuw in omloop gebracht. In feite is dit verschijnsel in Indië al heel oud. Soms maakt men nogal wild radauw over "plagiaat", maar zelden of nooit is dit opzettelijk geschied. Er zijn zelfs zangers(ressen) die eerlijk toegeven dat zij "hun eigen lied" **eigenlijk** ontleend hebben aan liedjes van Oma of ou-tante en dan "hier en daar wat bijgelapt". Laat ons niet te scherp letten op de precieze woorden, maar alleen letten op de geest die eruit spreekt.

Geld smoort avontuur

In de "Zakenwereld" van 1 febr. 1972 troffen wij onder bovenstaande kop de volgende ontboezeming aan, die menige Indischman zonder bedenking onderschrijven kan:

„Het wordt steeds moeilijker om mensen te vinden, die naar het buitenland willen. Nederland bezit niet meer die avontuurlijke geest, die ons vroeger zo ondernemend maakte. Overal beginnen ze meteen over geld te praten en dat belemmert de avonturenzucht wel wat. U heeft geen idee, wat voor smoezen ze verzinnen om niet naar het buitenland te hoeven."

Aldus de hartekreet van de personeelschef van een grote wegen waterbouwonderneming (4000 man personeel) met veel opdrachten in het buitenland.

Dat voor technici en organisatoren vacatures in die sector gaan ontstaan achtte hij dan ook niet onwaarschijnlijk.

Alleen is het uitzwerven weer wat al te nauw in connectie gebracht met geld. Nu wij 20 jaren in Holland zijn en dag in dag uit het eindeloze ruziemaken, betuttelen en in-kastjes-frommelen-van-medemensen meemaken, weten wij nu wel drommels goed, dat NIET het zoeken naar grijpstuivers, maar het Kiezen Van De **Ruimte** eeuwen lang Hollanders gedreven heeft naar verre horizonten!

Wat hier in Holland **totaal niet** bestaat is Het Avontuur. Alles is hier al van te voren opgedeeld in kruideniersmaten, waarin bewegingsvrijheid en avontuur alleen maar hinderlijk zijn. "Kop houwe en stil zitte" is de enige Cultuur hier. En het Indische nageslacht zal dit t.a.z. ook wel door krijgen als de zinloosheid van de kleine partijpolitiek (er is geen andere in Holland) eindelijk onderkend **is.**

Over Minachting

Mevrouw Böck schrijft in het blad van 1 november j.l. no. 8 de merkwaardige ontboezeming "ik ben trots op mijn Boeginese Moeder, maar had helaas een Hollandse Vader". Wat zal die Hollandse Pa dat leuk gevonden hebben en anders de hollandse Vaders die TONG TONG lezen wel! [1]) Maar belangrijk is dat Mevr. Böck verklapt heeft wat veel Indo's verborgen houden: een afkeer en een hekel aan totoks in Holland. Soms zelfs **haat** [2]), maar dan was dat verklaarbaar: Indokinderen met hun inlandse moeder onverzorgd achter gelaten en Pa terug naar Holland! Daar zou Pa van der Steur boekdelen mee hebben kunnen vullen. Soms had die afkeer van "blanda's" een komische kant. In de jaren 1912-1919 zat ik o.a. met Meester Geurink (overl.) in de sportbeweging en in het bestuur van de zwemclub "Dolfijn".

Daar hadden we ook veel militairen van allerlei rang. Onder die soldaten waren nette kerels, die zich beklaagden hier als paria's beschouwd te worden. Nergens toegang, niet in een soos, niet in een hotel (in Soerabaya was dat anders, want de Marine had die discriminatie van zijn mannen **niet** genomen). Zo vertelden zij mij: "Als wij Indische dames ontmoeten brengen zij meteen hun opgerolde zakdoek aan hun neus."

Toen heb ik gezegd, daar kunnen jullie gauw een eind aan maken. Als jullie weer zo'n stel nonnaatjes tegen komt knijpen jullie allemaal je neus dicht en lopen er zo omheen". Ik heb het genoegen gehad deze soort **ontmoeting** te zien en wel in de soos op de Bragaweg recht tegenover het woonhuis van "de Vries". Een aantal Indische meisjes plots: "zakdoek voor de neus en minstens 20 soldaten met dichtgeknepen neus er om heen! Wat zullen wij nu hebben riepen enkele "soosleden".

Ik heb hen de zaak toen uitgelegd en er kwam een daverend applaus. Of het blijvend geholpen heeft weet ik helaas niet. Maar Mevr. Böck, die openlijk verklaarde "helaas een hollandse Vader" te hebben is uniek. Ik hoop intussen van harte dat Mevr. Böck het medicijn gevonden zal hebben tegen haar kwalen.

C.J.F Denker

[1]) We hebben maar één "klacht" van totok zijde gehad, en er werd goedmoedig bij gelachen, dus met die gekrenktheid bij totoks loopt het (gelukkig) wel los.

[2]) Zowel mevr. Böck als de heer Denker hebben **moedig** een onderwerp aangesneden, dat men tot nog toe liefst diep verborgen heeft gehouden om geen nodeloze twist te veroorzaken. Het zou dus gemakkelijker geweest zijn voor me, als ik die zin geschrapt had. Wat ik over het algemeen wél doe, wanneer er sprake is van nodeloos scherpe emoties. (Want soms vind ik ook in Totok brieven behoorlijk scherpe uitlatingen n.a.v. teleurstellende ervaringen met Indo's).

Maar wanneer in alle kalmte en eerlijkheid een **vaststaand feit** genoemd wordt, dat inderdaad een rol gespeeld heeft in onze Indische **historie,** dan kruip ik er niet mee weg. Dan wordt onze historie zo hypocriet, zo Farizeïsch (zo: anderen wel, maar Ik niet!) en daarvoor is Tong Tong ons allen werkelijk te lief.

Ik wil dus graag even vaststellen dat wij zowel mevr. Böck als "Opa" Denker kennen als integere mensen, die per sé niet kwetsen willen om nodeloos misbruik maken van een gesteldheid die **bestaan heeft** (en misschien nog steeds bestaat), waar kleine mensjes graag op inhaken om verdeeldheid en twist te zaaien.

Nog één ding: het halfbloedschap en het volbloedschap zijn **altijd** "barang aloes" in handen van botte of kleinzielige naturen. Maar wij geloven in de Tong Tong kring in goed gezelschap te zijn, waar men weet dat wij niet wroeten in onrecht of leedvermaak hebben om minder mooie eigenschappen.

Ook Totoks zelf zullen in onze kring eerlijk durven toe te geven dat er vroeger door velen werd neergekeken op Indo's. Net zoals in onze kring Indo's eerlijk willen geloven dat in hun geleerd gegeven om te geloven in Indo inferioriteit.

Maar **beide categorieën** weten dat minachting kwam van mensen die zelf uit lage milieux kwamen en "zochten" naar mensen om op neer te kijken, en dat zowel blanke als bruine kant superieure mensen kenden, ongeacht de kleur dus. Ook kunnen Indo's gemakkelijk in hun eigen kring Indo"s aanwijzen die neerkijken op Hollanders.

Pas als wij beide categorieën rustig en lang genoeg observeren, weten wij dat hier sprake is van kwalen, die net zo oud zijn als de wereld is, DUS zo lang er mensen bestaan die neerkijken op medemensen. En dan een waarmerk **zoeken** (kleur, ras, nationaliteit, studie, inkomen, enz.) om hun hooghartigheid (dus hun **eigen** INferioriteit) te "motiveren". Ik geloof dat dat altijd zo zal blijven, zelfs als deze wereld vergaan is en een nieuw mensdom op deze lieflijke aarde leeft!

Ikzelf heb mij gelukkig kunnen stellen boven de meeste vormen van nijd, omdat ik een Totok vader en een Indo moeder had, die beide goede en integere mensen waren en die ik dus altijd als maatstaf heb gebruikt om andere mensen te meten. Maar toch kan ik de lessen van mijn jeugd niet vergeten. Waarin mijn vader als gering soldaat door Hollanders en Indo's geminacht werd. En ik betoel handenvol prachtige Indo's gekend heb, die op vreselijke manier gegriefd zijn geweest door grove lummels. Maar zo hebben ook Indo's sublieme Indonesiërs gegriefd **en omgekeerd.** En weet U hoeveel brave kennissen van ons andere mensen door roddel en laster vernederen?...

Laat ons verstandig oordelen: veel onnodig kwaad **werd** geleden, ding niet af. Maar **juist daarom** help in de toekomst niet nieuwe vormen van kwaad en leed te maken. Want één feit manifesteert zich duidelijker naarmate wij ouder worden (en al gelooft men er niet aan): al het leed dat wij anderen toebrengen, **komt op ons eigen hoofd terug, ja zelfs op de hoofden van kinderen en kindskinderen.**

T.R.

Deze briefkaart stuurde Goh Hamar mij toe uit Florida. Andere mensen sturen ansichtkaarten van beach-vieuws, wolkenkrabbers of het Disney-Centre, maar voor Goh was dit de mooiste briefkaart die hij vinden kon. En voor welke echte Indischman niet?

Het is de enige bloem die wij kennen, die zich niet in een vaas laat zetten. En zowat de enige bloem (na de toeri en de sedep malam) die gegeten kan worden. En zeker is het de grootste "Bloem van Belofte" want iedereen die in zijn tuintje in Indië een pisangstoel had staan, herinnert zich nog wel: als deze bloem zich zien laat, dan zijn er grote trossen pisang op komst!

ABONNEES AMERIKA

Tong Tong niet ontvangen of beschadigd en U wilt gauw een ander exemplaar? Bij Roy Steevensz, 11543 Buell str., Santa Fe Springs, California 90670 kunt U er om vragen.

Naar Den Haag schrijven duurt lang!

Een laatste en gestoorde verjaardag in de rimbu van Oost Sumatra

In de maand juni 1941, dus ruim 30 jaar geleden, zat ik als brigadeleider bij de Rubber restrictie in een dorp „Tandoeng" gelegen aan de Siak rivier in Oost Sumatra. Mijn personeel bestond uit 20 Indonesiërs, onder wie een jager voorzien van een geweer, die de brigade tijdens het werk moest beschermen tegen wilde dieren en die voor vlees moest zorgen voor de brigade. Ongeveer 8 km. van mijn dorp zat mijn collega de heer Gerben. Hij was een Hollander, vrijgezel en kwam in Indië terecht door een baan bij de HVA te Medan en tenslotte kwam hij bij de Rubberrestrictie.

Op een middag kwam hij bij mij op bezoek en nodigde mij uit over twee dagen bij hem te komen om zijn verjaardag te vieren.

Ik nam zijn uitnodiging gaarne aan, immers hij zat daar als Nederlander geheel alleen en omdat mijn jager de vorige nacht een hert had geschoten gaf ik hem een achterbout mee om sate van te maken.

Hr. Gerben zat in een arm dorp, zodat hij moest wonen in een oud huis staande op palen ongeveer 1,25 m. boven de grond, terwijl de omwanding en bevloering bestond uit gedroogde boomschors.

Die middag zou ik dan met mijn vriend de Datoek Madjalela en een drager naar collega Gerben gaan, gewapend met twee geweren en een hond.

Wij zouden door het bos gaan en binnen anderhalf uur zouden wij bij vriend Gerben zijn. Bij de chinese winkel kochten wij Bier, Biscuit en sigaretten om mee te nemen.

Om twee uur was mijn werk afgelopen en zouden wij vertrekken.

Helaas kreeg ik die dag om 1 uur bezoek van mijn hoogste baas uit Medan die mijn werk kwam controleren. Gelukkig zat ik nog in de rubbertuinen en pas om half drie kwam ik thuis.

Alles was gelukkig goed in orde en mijn baas was buitengewoon tevreden met mijn werk. Ik liet mijn boy saté maken en mijn baas had er flink van gesmuld. Tegen 4 uur vertrok mijn baas en maakten wij ons klaar voor het bezoek aan Gerben.

Om 5 uur gingen wij op stap. Ook namen wij een hond mee, dienende als barometer wanneer er in de buurt een tijger aanwezig zou zijn.

Alles verliep rustig; maar toen wij dicht bij het dorp waren, begon de hond te janken en te beven. Dit was voor ons oppassen want er moest in de buurt een tijger zijn. Met onze Koplampen belichtten wij de omtrek en ja, in de rubbertuin liep een tijger op ongeveer 100 m. afstand.

Het was te ver om te schieten dus lieten wij de Tijger ongestoord. De tijger liep in de richting van het dorp.

Het was al goed donker toen wij het dorp naderden. Aangekomen begon de hond weer te janken en te beven en wilde niet meer vooruit.

Ook toen belichtten wij de omtrek met onze koplampen, ook het huis van Hr. Gerben dat verlicht was met een stormkinglantaarn en toen zagen wij het beest onder zijn huis rustig zitten. Waarschijnlijk aangetrokken door de heerlijke geur van de Saté zat de tijger daar te wachten op zijn prooi. In het huis zat Hr. Gerben met zijn personeel feest te vieren; van de tijger onder zich hadden zij niets gemerkt.

Daar het reeds half zeven was dacht Gerben dat wij niet zouden komen.

Toen wij de tijger onder het huis zagen liggen benaderden wij hem voorzichtig tot 50 m. Ik legde mijn Aut. Winchester Cal 351 aan en schoot. De Datoek hield zijn geweer in de aanslag als het dier zou aanvallen. Bij toeval was mijn schot raak en trof het beest in zijn linkeroog. De tijger deed zijn laatste sprong, ramde de vloer en viel dood op de grond.

Door de klap wankelde de tafel in huis en viel al de drank en eterij op de vloer. Hr. Gerben met zijn mensen, die aan het zingen waren, schrokken ervan en alles was plotseling doodstil. Zij dorsten echter niet naar buiten. De mensen in het dorp geschrokken door het geweerschot vlogen hun huis uit gewapend met pieken, voorlaad geweren en flambouwen om te kijken wat er aan de hand was. De Datoek vertelde hen toen dat wij uitgenodigd waren door Hr. Gerben omdat hij jarig was en dat wij de tijger zagen liggen onder zijn huis en toen hadden doodgeschoten.

Door dat lawaai dorst Gerben dan eindelijk het huis te verlaten en hij werd door het volk gefeliciteerd; allemaal handjes geven.

Het volk was blij dat eindelijk de brutale rover was neergelegd, want hij had alle honden in het dorp geroofd. Zij waren erg dankbaar en gingen ook meevieren. Toen pas werd de verjaardag van Hr. Gerben goed gevierd. Instrumenten werden er bij gehaald en zo ging het tot drie uur 's morgens. Toen gingen wij allen naar huis. De tijger werd gevild en na drie weken bracht men de huid bij mij thuis in Tandoen.

De 8 ste december 1941 brak de oorlog met Japan uit en de 15de februari, 1942 moesten wij het leger in en vertrokken naar Australië voor de bewaking van 550 jappen, (mannen, vrouwen en kinderen).

In Australië kregen wij ieder een werkkring, maar kwamen nu en dan toch weer bij elkaar. Dan was het eerste wat Hr. Gerben zei: "denk je nog terug aan mijn verjaardag in de Rimbu van Oost Sumatra?"

In Australië heeft Hr. Gerben een vrouw gevonden en is met haar getrouwd en aldaar achtergebleven. Ik heb hem nooit meer teruggezien.

F. M. Taylor

EEN GROOT NATUURVORSER IN INDIË

De Heer Kalshoven in 1919 op tournee in het Magelangse (Soember Poedjoeng) vergezeld door zijn verloofde Riekie van der Brug.

Op 15 maart 1970 overleed Dr. L. G. E. Kalshoven. In leven hoofd van de dierkundige onderafdeling van het Instituut voor Plantenziekten te Bogor, de enige deskundige op het gebied van de tropische bosentomologie en de enige Nederlandse termietenspecialist.

Louis George Edmund Kalshoven werd in 1892 in Den Haag geboren en studeerde, na het Gymnasium te hebben bezocht, bosbouw aan de Landbouwhogeschool te Wageningen. In 1915 vertrok hij naar het toenmalige Ned.-Indië om daar als houtvester bij de "Dienst van het Boswezen" in Midden-Java te worden geplaatst.

Zijn bijzondere belangstelling ging uit naar het onderzoek op het gebied van de schadelijke insecten van de bosculturen en in verband hiermee werd hij reeds spoedig overgeplaatst naar het "Bosproefstation" te Buitenzorg, waar men in die tijd grote behoefte had aan onderzoek op dit gebied. Enkele jaren was Dr. Kalshoven werkzaam aan de in 1918 ingestelde afdeling "Boschbescherming", totdat hij in 1921 met deze afdeling overging naar het "Instituut voor Plantenziekten".

Speciale aandacht wijdde hij bij zijn onderzoekwerk aan twee belangrijke plagen, nl. de topboorder van de mahonie (Hypsipyla robusta Moore) en de djati-termiet (Neotermes tectonae).

Het veldonderzoek verrichtte hij hoofdzakelijk in Midden-Java, waar Kalshoven, bijgestaan door de bos-architect F. A. Th. H. Verbeek, in het djatibos bij Gedangan, ten Zuiden van Semarang, een hulplaboratorium had ingericht. Met medewerking van Javaanse assistenten werd hier door hem een omvangrijke collectie bos-insecten aangelegd, waarbij ook een grote hoeveelheid gegevens over levenswijze en economische betekenis werd vergaard. Het resultaat van de studie over de mahonie-rups werd door hem neergelegd in een omvangrijke monografie van alle op Java waargenomen beschadigingen, ziekten, en plagen van deze plant. Het hoogtepunt van Kalshoven's bosentomologisch werk werd het onderzoek van de djati-termiet. In 1930 promoveerde hij te Wageningen op een verslag van de tot dat tijdstip bereikte resultaten, waarin ook verschillende voor de praktijk belangrijke conclusies werd vermeld.

In 1934 werd Dr. Kalshoven benoemd tot hoofd van de dierkundige onderafdeling van het Instituut voor Plantenziekten, in welke funktie hij in 1939 werd belast met de opdracht tot het samenstellen van een algehele revisie van het toen verouderde handboek van Dammerman: "Landbouwdierkunde van Oost.-Indië" (1919), welke omvangrijke taak in 1951, na vertraging door de oorlog en de daarop volgende omstandigheden, door hem kon worden voltooid.

Dit werk dat verscheen onder de titel: "De plagen van de cultuurgewassen in Indonesië", is ook thans nog nauwelijks verouderd, en zal nog zeer lang de vraagbaak blijven voor allen, die zich in Indonesië en omliggende landen omtrent deze tak van wetenschap willen orienteren.

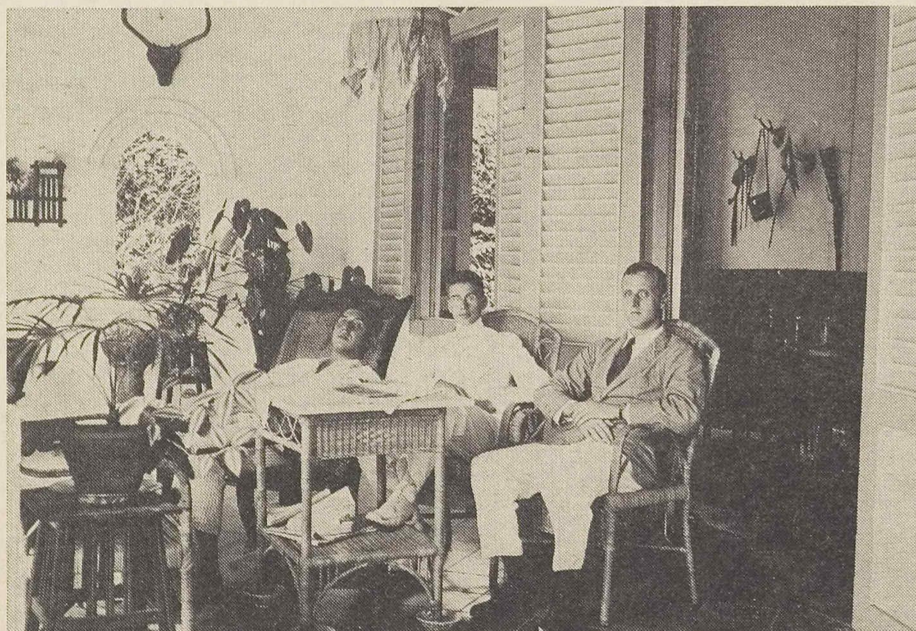
Bovendien bekleedde hij nog van 1934-'38 het voorzitterschap van de Ned. Ind.Entomologische Vereniging.

Lotgenoten uit zijn tijd in Japanse gevangenschap weten zich te herinneren hoe hij ten bate van de oedeempatienten van het kamp Tjimahi een "paddenfarm" wist te organiseren. Na enige experimenten was hem namelijk gebleken, dat een pad, ontdaan van zijn giftige bestanddelen, eetbaar is en een welkome bijdrage kon leveren ter bestrijding van het grote eiwittekort. De corveëers, die dagelijks buitenwerk moesten verrichten, smokkelden de padden het kamp binnen, waar ze door Kalshoven en zijn helpers na behandeling werden afgeleverd aan de ziekenkeuken, totdat deze bron tenslotte was uitgeput en er in de omtrek geen pad meer was te vinden.

Na nog enige jaren zijn werkkracht te hebben gegeven aan de wederopbouw van het Instituut voor plantenziekten in Bogor, en een lectoraat aan de Landbouwfaculteit te hebben vervuld, repatrieerde Dr. Kalshoven in 1951. Voor zijn bijzondere verdiensten in de naoorlogse periode in Indonesië werd hij onderscheiden met de benoeming tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau. Terug in Nederland, was hij tot 1957 verbonden aan de Afdeling Tropische Producten van het Koninklijk Instituut voor de Tropen.

Zijn werk was zijn hobby. Zijn dochter, Mevrouw L. Nipperus-Kalshoven vertelt hierover:

"Ik herinner mij hoe hij in Buitenzorg bijna elke zondag even naar het "Instituut" ging om naar zijn cultuurtjes te kijken, de kooien waarin zich termieten in grote manshoge nesten, en boorders bevonden, en om er

Drie jonge houtvesters in het door hen bewoonde bilik huis op Boeboelak, Buitenzorg, dat zij de bijnaam de "billijke villa" gaven. Het zijn de Heer Wolff van Wülfing (later directeur van het Boschproefstation), de Heer Beversluis, die later als houtvester naar de Buitengewesten ging en in het midden de Heer Kalshoven. Elk van hen trouwde met een der gezusters van der Brug: Ernst Wolff van Wülfing met Tjikkie, Anton Beversluis met Kiekie, en de Heer Kalshoven met Riekie. Jaren later toen allen getrouwd waren, woonde de familie Kalshoven weer in hetzelfde huis.

in de donkere kamer zijn foto's te ontwikkelen. Dat waren o.a. foto's van termietenvraat in onze boekenkoffers, en zo vond ik "Alice in Wonderland" later geheel doorvreten terug in een publicatie.

Als wij gingen wandelen ontbrak nooit het vlindernet en de weitas met gifbuisjes, waarin de verzamelde insecten al spoedig flauw vielen en de geest gaven. Die vonden we dan later terug opgeprikt in kartonnen dozen, geëtiquetteerd met vindplaats en datum, waarin we dan onze wandeltochten terug vonden. Hij was dan ook een ware Prikkebeen. Dat boek was bij ons zeer geliefd en werd eindeloos geciteerd. Zo was het, wanneer er geteut werd bij het aankleden:"

Prikkebeen, ik raad je, man
trek toch eerst je broek eens an."

Geen wonder: hij had in '16 op een bal-masqué de eerste prijs origenele herencostuums voor zijn Prikkebeencreatie gekregen.
Verder kon hij vreselijk goed dichten, Piet Paaltjes gelijk. En evenals bij Piet Paaltjes liep er door zijn leven een streep van zwaarmoedigheid, die niet door Clownerie, noch door het zich afsluiten voor anderen kon worden verdoezeld. Voor òns maakte dat hem juist dierbaarder, voor hemzelf wes het een last. Dat de herinneringen van een dochter aan zulk een vader eindigen in weemoed zult u kunnen begrijpen."

CH. M.

JAVANEN

De allereerste zomer, dat wij in Holland waren, dat was in 1933, hadden ze in het dorp een zwemwedstrijd georganiseerd. Een zwembad was de gemeente niet rijk, dus dat ging dan maar in de Noordercompagnonsvaart, die tussen Smilde en Appelscha ligt. Het water was nog niet zo verontreinigd en er was niet zo bijster veel scheepvaart op dat stukje water. De jeugd had er allang een vaste plaats voor het zwemmen gevonden.

Wij hadden ons alle drie opgegeven en het was meteen raak: alle drie de eerste prijs.

Onze stijl was veel soepeler. Wij doken ook niet direct zo diep bij de start en wonnen dan ook altijd met voorsprong. Opeens mochten wij niet meer mee doen, anders was de lol er af: jullie winnen het toch altijd. Alleen mijn jongste broer had nog een kans met veel sterkere tegenstanders en sleepte desondanks toch de prijs in de wacht. Toen was men goed flauw. Nadien hebben wij, om de lol niet te storen, nooit meer meegedaan.

Maar tijdens het zwemmen kwam er luid commentaar van de toeschouwers aan de wal. Eén vrouwenstem bovenal, hard en imponerend is mij bijgebleven: "Aan het zwemmen (drukken op de m en laatste en inslikken) kun ie zien, dat het Javanen bennen."

*

In het begin dachten wij, dat keukenstroop hetzelfde was als siroop (stroop) in Indië. Dus stiekum in de kast wat stroop in een glas en aanlengen met water. Minta ampun: smaak naar neks.

Omdat er geen bami te krijgen was, dacht Ma slim te zijn door er groffe vermicelli voor te gebruiken; misschien smaakte het een beetje anders als biehoen.

Vraag genade, het was haast niet te eten, maar het moest: er was zo gauw niet wat anders gereed. Ma's schelden op dat Hollandse spul in Maleis-Javaans was net een litanie.

J.W.

In een van de foto-albums van mej. R. M. de Visser, nu 84 jaar, eertijds onderwijzeres aan de Meisjes Normaalschool te Djokja, troffen we deze foto aan met het haast pathetisch aandoende bordje "Vergeet ons niet! 2-2-'29".

Welk een stormen zijn er sinds die dag niet over onze hoofden gegaan! Regeringen zijn gevallen: nieuwe opgekomen en weer gevallen; volken zijn in de vernedering van verloren oorlogen neergestort, maar weer opgestaan. Carrières en generaties zijn heen gegaan en het profiel van het Indonesische volk werd herhaalde malen veranderd! En toch dit: "vergeet ons niet" als een onbetekenend frêle bloempje van een nederig plantje in de dessa. Zou iemand zich hen ooit kunnen herinneren?

Want simpele dessa-plantjes waren deze meisjes zeker, toen ze nog door ass. wedana en politie werden opgehaald in de kampong om les te gaan nemen in een verre, nieuwe school voor een onbekende toekomst. Maar hoewel de grote stad en het schoolse leven nieuw waren, wenden ze spoedig en groeiden in vier jaren op tot ambitieuze, ijverige, flinke en ondernemende onderwijzeresjes aan Meisjes Vervolgscholen in Midden Java.

Al waren academische studies niet voor hen weggelegd, in de grote middenmoot van de maatschappij is veel gezonde, vormende waarde van hen uitgegaan. In het verenigingsleven namen ze later vaak kloeke, leidende functies op zich. En ook al hebben velen van ons deze onderwijzeresjes nooit gekend, wij hebben ze vaak gezien in tram of trein met hun ernstige gezichtjes vol plichtsbesef; altijd voortreffelijk gekleed met keurig gevouwen schooltas, en net gerolde pajoeng, met fijne slofjes. Nieuw Moedig Indonesië.

Velen hunner trouwden later prominente figuren in het politieke leven en zijn ook in de huiselijke kring leidinggevende figuren geweest. We zijn werkelijk benieuwd of één hunner ooit dit nummer van Tong Tong in handen krijgt om te zien dat haar "vergeet ons niet" tóch gehoord is, hóe ver weg en hóe laat in ons leven ook.

Op de rand van de foto waren o.m. deze namen te lezen: Daisah, Soewarti, Slamet, Soekartijah, Siti Marjam, Chosijah, Soesinah, Soekarmi, Soeminem, Soedarmi, Saparinah, Medah, Saparin. Doe ze onze groeten als U ze tegenkomt!

ZO ZIJN WIJ

"Ik klaagde dat ik geen sandalen had, tot ik iemand zag die geen voeten had".
Oosters gezegde

Gezegden van de Heilige Profeet

Als een Muslim-heerser een onderdaan doodt, die geen Muslim is, dan zal hij de geur van het Paradijs niet ruiken, hoewel deze geur zó sterk is, dat ze opgemerkt kan worden op een afstand, die een mens in 40 jaren kan afleggen.

*

Iemand, die een ander in een of andere woordenwisseling bijstaat zonder te weten, of hij gelijk of ongelijk heeft, over hem zal God verontwaardigd zijn, zolang hij daar niet mee ophoudt.

BOEMI-AJOE, DE GOEDE AARDE

In de Tong Tong van 15 augustus staat een artikel met de titel "Senggoeroeh", en bij 't zien van die naam dacht ik: ik ken dat woord, maar waar vandaan? Natuurlijk las ik het stuk. Kepandjen! Dat maakte de zaak duidelijk en ik wist op eens alles. Als kind van een jaar of tien heb ik gewoond op Boemi-Ajoe. Dat was een piep-klein cultuurondernemінkje, ongeveer 100 bouw, een eind voorbij Kepandjen, dicht bij de hoge rechteroever van de Brantas. Langs een weg, opzij van Boemi-Ajoe, kwam je op de weg die van Kepandjen, over de brug op het smalste gedeelte van de Brantas, omhoog liep naar de ondernemingen die verderop in de bergen lagen. Als ik het me goed herinner, lag de grote dessa Senggoeroeh aan die weg, een eind vóór de brug, en al in die tijd werden daar dichtbij militaire oefeningen gehouden. Ik meen ook dat Senggoeroeh vaak genoemd werd als een haard van de pest-epidemie op Oost-Java omstreeks 1911.

De naam Senggoeroeh roept herinneringen in mij op aan een plaats waar ik korte tijd, was 't een jaar, iets langer misschien, heb gewoond, en waar ik veel beleefd heb. Toen wij daar aankwamen, mijn ouders en ik, in een dogkar van het station Kepandjen, zagen wij, na een bocht in de weg, het huis wijduit voor ons liggen. Het was een breed, zwaar huis, dat aan beide zijden voortreikte in een muur, met een poort, dan een paviljoen, dan weer muur.

Het leek wel een vesting, onneembaar. Maar het bleek een vriendelijk vesting, omgeven door bomen en struiken en wij werden erin opgenomen. Er vóór lag een wijd grasveld met een heel grote, en een kleinere ketapangboom. De brede, botte bladeren waren groen, gelig, bruin, prachtig rood. Nog nooit had ik zo veel kleuren aan één boom gezien. Op Boemi-Ajoe heb ik ketapangs leren eten, de in elkaar gerolde kiembladen, die de djongos met een grote steen te voorschijn sloeg uit de harde vruchten. Dat was natuurlijk later, toen we ons helemaal thuis voelden op Boemi-Ajoe.

In de tijd dat wij er woonden, was Boemi-Ajoe het eigendom van een cultuurmaatschappij, daar vóór was het particulier eigendom geweest, een landgoed, dat was gebouwd en beplant met liefde, zoals men dat doet met een plek waar je lang, hopelijk voor goed, denkt te zullen wonen en dat je daarom helemaal je eigen maakt. Die oorspronkelijke bewoners hadden dat alles al lang geleden gedaan, mogelijk meer dan een generatie terug, en zij hadden iets van zichzelf, hun wensen, hun verwachtingen, hun cultuur, in het landgoed gelegd. Deze gedachten zijn later in mij gegroeid, toen we niet meer op Boemi-Ajoe woonden, en alles daarvan een herinnering was geworden.

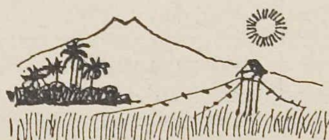
Er was voor het tienjarige kind dat ik indertijd was, veel te ontdekken. Daar was het huis, groter dan welk ander huis waarin we ooit hadden gewoond, tien kamers in het hoofdgebouw, meest ruime vertrekken, waar ik in het begin wat verloren rond ging. Niet lang, want het was een veilig huis, met dikke muren, zodat de ramen diepin lagen, zoals de ogen van sommige mensen. Het was er rustig en koel en je kwam er graag terug na het vele en vreemde dat buiten was te beleven, in de ruime beslotenheid, waar mens en dier veilig geborgen waren.

Over de grote afstanden maakten we grapjes: als je naar de badkamer ging, liep je uit de eetkamer over een vrij brede open galerij, langs het linker paviljoen, voorbij een goedang, de keuken, je ging met de galerij rechts om, langs de w.c. en dan pas kwam je bij de badkamer, een grote ruimte met twee grote djedings. Ook de w.c. was bijzonder, met drie zitplaatsen in verschillend formaat.

Voorbij de badkamer ging de galerij verder langs deuren van goedangs en maakte dan weer een hoek van 90 graden. Nu werden de goedangs en hun deuren groter, een lange rij zwart geteerde deuren in wit gekalkte muren, misschien wel honderd meter ver, dan weer een rechte hoek, een stuk muur, een grote poort, met deuren, die zo groot waren, dat ze langs rails moesten worden geopend. Door die poort kwamen een paar spoorrails naar binnen, ongeveer tot het midden van de rechthoekige vlakte die achter het huis lag, voorbij de poort afgesloten door weer een muur, weer een rechte hoek en dan tot aan het huis toe de wagenkamer, de stallen en het rechtse paviljoen. Het was inderdaad een vesting en ik zag Floris V, en de heer Van Arkel, en wie al niet, strijden om binnen te komen, of het terrein verdedigen.

Soms gingen de poortdeuren open en dan kwam er een bezending koffie van de ondernemingen "daarboven" aan: grote, zware zakken met koffie, telkens twee op de rug van kleine pikol-paardjes. Ik had erg medelijden met die paardjes, ze waren zo klein en moe; meer dan met de mannen die ze begeleidden.

Die lachten en praatten met het eigen volk terwijl ze de zakken aflaadden, en ze rookten strootjes en dronken koffie. De paardjes stonden stil met de koppen omlaag. Als er koffie was gebracht, gingen een paar dagen later de poort-deuren weer open om enige wagons binnen te laten; dan was er weer grote drukte op de binnenplaats. De grootste oppervlakte van die binnenplaats was bemetseld met droogbakken, waarvan de vloeren gebarsten waren door de hitte en ouderdom, en uit de spleten groeide krokot met vette bladeren. Vooral in de buurt van de twee putten, bij de keuken en bij de stallen.

Het was mooi speelterrein, maar het haalde niet bij de tuin, dáár was altijd iets nieuws te ontdekken, dié leefde. Er was grote verscheidenheid. Langs de weg die van de ingang naar het huis ging, stonden de "wachters", een rij gedrongen mangistanbomen; ze stonden daar streng en rechtvaardig. Er was een pagger van wilde roosjes, die heerlijk geurden, tussen de kembang sepatoe, en de loentas, de krotons, en wat al niet. Voorbij het grasveld was de tuin een beetje wild, met bomen en struiken, die deden wat ze wilden. Van mijn moeder die me les gaf volgens de Clerx-methode, had ik geleerd uit welke delen een bloem is opgebouwd en hier was volop materiaal om die nieuw verworven kennis in toepassing te brengen. Ik ontleedde alle bloemen, die ik kon bemachtigen, en vruchten, en het was fijn om te zien hoe mooi dat alles in elkaar zat. Als ik dat eenmaal wist, ontleedde ik niet meer, want de gave bloem was eigenlijk te mooi om uit elkaar te plukken. En ook de bladeren met hun verscheidene vormen en hun nerven leverden stof tot verwondering en blijdschap om zo veel moois. Als ik niet in huis hoefde te zijn, en het niet regende, dan was ik meest in die tuin, en ik was er niet eenzaam met al die planten om me heen, de kembang-sepatoe, de tjempaka, de djeroek, die lansep, de melati, de roosjes, de vier rubberbomen. Een vroegere bewoner had ze zeker voor de aardigheid bij elkaar geplant: een ficus, een castiloa, een ceara, een hevea. Ik vond de namen, die ik van mijn vader leerde, zo mooi, dat ik ze nog ken.

Ik maakte opmerkingen, ik vertelde, ik vroeg, en legde uit, maar aan wie? Aan de planten? Aan de honden en katten, die vaak met mij mee zwierven? Of aan de "luchtmensen", die met me meewandelden en die mij vertelden van wat zij wisten. Ik kende het gevoel van gras aan de voeten, de gladheid of de ruwheid van de bladeren aan mijn handen, ik wist hoe de schors moest zijn. Ik ontdekte, dat er beschadigingen, wonden aan de planten waren, ziektes in de vorm van schimmels, woekeringen, rotte plekken. Daar moest wat aan gedaan worden, dus haalde ik een scherp snoeimes uit het ondernemingskantoor en ik ging de zieke planten behandelen. De gezwellen moesten uitgesneden, de schimmels weggekrabd, dode en rotte plekken peuterde ik weg, soms dekte ik de wonden af met teer, zoals werd gedaan met wonden aan

De Schoenmakerij Van Der Capellen

Het is nu al meer dan een jaar geleden dat op 15 augustus 1970 in Den Haag een grootse bijeenkomst plaats had in verband met de herdenking van het feit dat het toen 25 jaar geleden was dat Japan capituleerde. Een echtpaar dat op die dag in het middelpunt van de belangstelling stond waren de Van der Capellens.

Zij toch waren het (vooral mevrouw) die op die dag in het Congresgebouw voor zo'n groot gezelschap hun beroemde nassi rames klaarmaakten, althans de leiding hadden bij het klaarmaken hiervan.

Toen ik als één der aanwezigen van deze heerlijke schotel zat te genieten dacht ik aan de dagen van weleer, toen ik ook eens een enkele keer meeat van al het lekkers dat mevrouw Van der Capellen, beter bekend als tante Truus, in de gaarkeuken in Bandoeng bereidde.

Ik denk dan terug aan de laatste zes maanden voor de Japanse capitulatie toen ik via een vriendje geplaatst kon worden bij de schoenmakerij van Paatje. Het was voor ons, Indische jongens, althans in Bandoeng, tot begin 1945 mogelijk om nog vrij op straat te blijven lopen.

Op den duur was het echter hoe langer hoe moeilijker en je had de keus tussen naar een landbouwerskamp (Kedoeng Halang) gestuurd te worden of ergens te gaan werken, aangezien de Japanners liever niet zagen dat er lanterfantende jongelui waren die wellicht allerlei destructieve plannen aan het uitbroeden waren. Vergeet u niet, Hollandse lezers van TT., dat er voor ons in die tijd geen scholen waren, zoals hier in Holland in de bezettingstijd.

De aangeboden betrekking bij Paatje nam ik dus met beide handen aan. In die tijd was ik 15 jaar. Op een dag in maart 1945 begon mijn werk. De werktijden waren van 9 uur 's morgens tot half vijf 's middags (Japanse tijd uiteraard). Na die tijd was het opruimen geblazen waarop je zo tegen half zes naar huis kon.

Wij maakten er schoenen, niet zoals je die tegenwoordig overal kunt kopen, maar schoenen van crêpe en sheet rubber.

Het materiaal, dus de eerder genoemde 2 rubbersoorten en het plakmiddel (petroleum) werd door de Japanners geleverd. De rubber balen moesten door de jongens van de schoenmakerij in fouragewagens uit een magazijn worden gehaald. Dit was een tamelijk zwaar werk. De balen wogen zeker wel 40 tot 50 kg. Het materiaal was goed in elkaar geperst. Vooral het lostrekken van de sheet-vellen kostte ons menig gescheurde nagelriem. Onze controleur, voor zover ik het mij herinner heette hij Jellema, had hiertegen een probaat middel: jodiumtinctuur. Dit lostrekken van de vellen gebeurde na werktijd en was materiaal waar je de de volgende dag mee ging werken.

Het werkproces ging als volgt. Ieder kreeg 's morgens een taak die bestond uit a. het maken van hakken en zolen, b. het maken van het bovenwerk of c. het maken van schoenen uit a en b. Het maken van a of b leverde je voor de kleine maten (ik meen t/m 35) *f* 0,10 per paar op, voor de grotere maten *f* 0,15 per paar. Het maken van de schoenen leverde je voor bedoelde maten *f* 0,15 resp. *f* 0,20 per paar op. Bij hard werken kon je *f* 10,— tot *f* 12,50 per week verdienen.

De zolen bestonden uit 4 of 6 lagen (afhankelijk van maat) crêpe en sheet, het bovenwerk uit één laag van elk materiaal. In het bovenwerk had je nog variaties, waarbij de ene variatie sneller klaar was (en dus meer geliefd) dan de andere. Bij de zolen had je dan nog hakken die dezelfde dikte hadden als de zool. De lagen werden op een handpers goed op elkaar gedrukt, waarbij van te voren petroleumlijm op de vlakken was gesmeerd. Deze lijm kon je zelf maken door klein geknipte afval crêpe in de petroleum op te lossen. Dit oplossen duurde wel enige tijd. Voor het maken van zolen ging je uit van reeds op elkaar geplakte vellen sheet en crêpe van circa 1 meter lengte en een breedte die iets langer was dan de lengte van de te maken schoen. Op de crêpe-laag tekende je met een mal en inkt de omtrek van de zool. Zo kreeg je b.v. 7 paar zolen. Deze werden uitgeknipt en daarna moest je er voor zorgen dat je nog materiaal over had voor de hakken.

Aan het einde van de werkdag werd dan het werk door Jellema gekeurd. Hoofdzakelijk werd gelet op het goed aan elkaar gelijmd zijn van de lagen crêpe en sheet.

De laatste twee maanden voor de Japanse capitulatie kreeg de schoenmakerij een grote order voor de mannenkampen. De schoenen die toen werden gemaakt varieerden in maat van 42 tot 45. Hiervoor werd overgewerkt tot half zes aangezien we anders niet aan de normale dagproduktie kwamen, die we maakten bij kleinere maten. Ondanks dat de uitbetaalde stukslonen gelijk bleven, mopperde niemand van ons omdat we wisten voor wie de schoenen bestemd waren.

In de schoenmakerij werkten in een aparte werkruimte ongeveer 15 jongens en in de ruimte daarnaast ongeveer 8 meisjes (deze getallen voor zover ik het mij nog flauw herinner). De meisjes waren vrijgesteld van het halen van de balen en het lostrekken van de vellen rubber.

De controle over het meisjeswerk werd uitgeoefend door een vrouw, van wie ik me de naam niet meer herinner. De gehele leiding van het bedrijf berustte bij Paatje Van der Capellen. Tante Truus leidde het gaarkeukenbedrijf. Het geheel was gevestigd in een loods aan Kebon Kawoeng in Bandoeng.

Enkele namen van jongens die ik me nog herinner zijn: Wuck, Java, Sauselé, Lucardie, Scipio, de gebroeders Vodegel en De Rozario.

Zo herinner ik me dat in die tijd het éénjarig bestaan van de schoenmakerij gevierd werd met een gezamenlijke maaltijd in de gaarkeuken en daarna werd een tenniswedstrijd gehouden voor die jongens en meisjes die de tenniskunst meester waren. Er werden drie geldprijzen uitgeloofd.

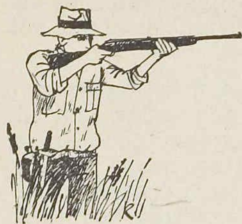
Omstreeks half augustus hoorden we bij geruchte dat Japan zou hebben gecapituleerd. Enige dagen later bleek dat dit geen gerucht was en toen een nicht van mij vertelde dat ze gehoord had dat mijn vader in het LOG-kamp in Bandoeng was geïnterneerd en vermoedelijk met de hele groep zou worden overgebracht naar het Tjihapitkamp en dit transport lopend zou plaatsvinden, waardoor er een ontmoetingskans was, ben ik een paar dagen van mijn werk weggebleven. De ontmoeting na 3½ jaar had op één van die dagen inderdaad plaats. De mogelijkheid bestond dat de familieleden dagelijks de geïnterneerden mochten bezoeken. In dolle vreugde dat er eindelijk een einde aan de oorlog en de bezetting was gekomen dacht je er niet direkt aan dat 't werk in de schoenmakerij, door weg te blijven, kon stagneren. Toen ik dan ook op één van die dagen Paatje ervan in kennis stelde dat ik met werken ophield keek hij nog al verdrietig, ook al omdat ik niet de eerste was die hem dit meedeelde. Hij kon zich echter voorstellen dat het voor ons heel wat was om je vader weer dagelijks te kunnen zien, nadat hij 3½ jaar in krijgsgevangenschap was geweest.

Hoe het verder met de schoenmakerij Van der Capellen gegaan is weet ik niet. Misschien dat een van de TT. lezers hierover wat meer weet te vertellen.

E. H. Merens

(Wij zouden alle Tong Tong-abonnees, vooral de vrouwen en de meisjes, die in oorlogstijd buiten de kampen waren en met welke productie ook in hun levensonderhoud voorzagen, dringend willen uitnodigen om hun ervaringen voor Tong Tong neer te schrijven. Juist omdat wij in normale tijden meestal in dienstbetoon werkten, is die tijd als "vrije zelfstandige" van grote vormende waarde geweest. Ajo, vertel!

Red. TT.

HET GELUK VAN HET JAGEN

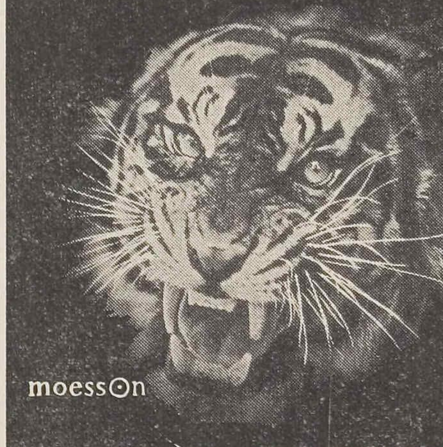
"De jacht behoort tot het zuiverste repertoire van het menselijk geluk".
JOSé ORTEGA Y GASSET

De Man-eater

door R. G. Kloër

Hoe wordt een koningstijger, een roofdier dat zo de nabijheid van de mens schuwt, een man-eater?
In de eerste plaats doodgewoon omdat hij te oud geworden is om op normale wijze prooidieren te kunnnen bemachtigen.
Hij kan een verwonding hebben opgelopen, b.v. een houtsplinter of flinke doorn in een der poten, een slecht geplaatste kogel welke een spier scheurde, het verlies van een oog tijdens een gevecht met ever of hert, enz., waardoor het bespringen van dieren wordt bemoeilijkt.
En ten slotte kan hij door een zuiver toeval man-eater geworden zijn.
Denkend een argeloos zwijn besprongen te hebben, is de prooi een mens, die in gebukte houding ergens op de ladang bezig was met wieden.
De heer R. G. Kloër, Ribesstraat 11 te Doesburg, zelf eens grootwild jager in Indonesië, verhaalt hieronder van de belevenissen van zijn broers met een man eating tiger. Leest U het spannende verhaal van de flinke, doortastende Kloërs, die daar in het verre Zuid-Sumatra wonen, werken en...... jagen!
GHB

"Het was de meest onplezierige en vermoeiende tijgerjacht die we ooit hadden beleefd", vertelde mijn broer Dolf me en hij vervolgde: "In het begin genoten we van de sensatie van de jacht en beleefden we het prikkelend gevoel van avontuur. Maar naderhand, toen we de slachtoffers, beter gezegd wat er van over was, van nabij hadden gezien, de ellende en angst van de nabestaanden, verdween dit gevoel om plaats te maken voor een grimmig volhouden. Op het laatst werd het een obsessie, het was - in onze verbeelding - niet meer, een roofdier dat toevallig mensen als zijn prooi koos, maar een boosaardig wezen dat honend gromde als we onverrichterzake zijn jachtrevier moesten verlaten.
Achteraf zul je je misschien afvragen, waarom we daar niet gebleven waren, totdat we het beest hadden geschoten.
Ons gezin en werk op de Giesting konden we echter niet voor onbepaalde tijd achterlaten.
Daarbij voor een langer verblijf op zo'n oemboelan moet je wat spullen van huis bij je hebben en van het begin af kregen we geen mens mee als gids, laat staan als drager."
Ik zal nu maar verder gaan met het verhaal van de belevenissen van mijn twee "broertjes" op deze tijgerjacht.
In de maand maart 1961 kregen mijn broers Rudi en Dolf op een middag onverwacht bezoek van een oude kennnis, een zekere Theo Köhler (hij noemt zich Achmad Theo). Deze was met zijn eigen taxi op de Giesting gekomen vanuit Tangkit Serdang waar hij toen woonde. De Kepala kampong Amat Darip van Way Kunir had hem dringend verzocht mijn broers te willen overhalen om te komen voor het schieten van een tijger, die in een week tijd twee mensen had gedood. Alle transportkosten waren voor rekening van de Kepala kampong. De twee slachtoffers waren beiden afkomstig uit de heuvelachtige Way Kunir streek, gelegen aan de noordelijke oever en bovenloop van de Way Sekampong rivier.
Er zijn daar uitgestrekte koffie- en pepertuinen, waartussen flinke stukken bos en alang-alang/bloekar velden. Hiertussen verspreid kleine en grote oemboelans met aangrenzende rijstvelden. Rudi zou het eerst gaan, hij ging dus de volgende ochtend met Theo mee. Hij had een geleende Sauer & Sohn kaliber 12 bij zich, terwijl Theo met de Bayard kaliber 20 werd bewapend. Beide geweren en ammutie waren tip-top in orde.
Men reed met de wagen van Theo tot de rubberonderneming Tangkit-Serdang, waarna men te voet via kampong Soeka Ramé de tocht voortzette. De weg was een karrepad met aan weerzijden uitgestrekte alang-alang velden en bloekar tot aan de Way Sekampong rivier.
Hier werden zij met een pont overgezet; de pontwachter had in deze wildernis in alle eenzaamheid zijn huisje staan. Deze man is kort daarop naar veiliger oorden verhuisd met achterlating van pont en huis.
Aan de overkant gekomen, vervolgden de twee op goed-geluk hun weg naar een oemboelan zoekende. Het pad voerde hen langs slecht onderhouden koffietuinen, alang-alang velden, soms een klein stuk secundair bos, maar steeds was het tjot-op en tjot-af. Tegen vier uur 's middags zagen ze voor het eerst de tijgersporen, vooral in modderige, zachte gedeelten van het pad was het een en al prent van één en dezelfde grote tijger.

Het werd spoedig schemer en de twee voelden zich vrij onbehaaglijk, vooral omdat nog geen mens of oemboelan in zicht was. "Zeg Ruud", vroeg Theo," zou dat beest nou weten dat we gewapend zijn"? Natuurlijk niet Pèh, een mens is een mens en een lekker hapje voor deze binatang, dus kijk maar goed uit." Voor alle zekerheid zochten ze een verhoging op waar ze enig uitzicht om zich heen hadden. Rug aan rug werd even gerust en een sigaret gerookt. Met donker vervolgden ze hun tocht, de koplampen op en geweren in de aanslag. Tegen half acht 's avonds kwamen ze bij een kleine oemboelan waar zij vernamen dat de vorige avond een van de mannelijke bewoners van deze oemboelan was gedood.
Dit was dus het derde slachtoffer en de door vrees bevangen mensen waren ontroerend dankbaar voor de komst van Rudi en Theo. Na wat gegeten en gedronken te hebben, gingen zij samen met de broer van het slachtoffer naar de plaats van het drama, gelegen aan de rand van een padiveld. Men bekeek de plaats en ook de sporen van de tijger. Het bleken dezelfde grote sporen te zijn die ze onderweg reeds hadden gezien. Die avond gingen zij er nog een keer op uit, met de belor"ogen zoeken". Echter géén tijger, wel ander wild, waarop niet werd geschoten. De volgende ochtend stond Rudi vroeg op om de oemboelan te verkennnen, maar wie schetst zijn verbazing, toen hij merkte dat de tijger nog die bewuste nacht was teruggekomen. Over hun voetsporen van de vorige avond zag hij verse tijgerprenten. Hij slenterde het padiveld in, schoot daar een zwijn uit een kleine kudde dat zich tegoed deed aan het gewas en zetten het kadaver op een gunstige plek uit om er vervolgens vlakbij volgens alle regelen der kunst een posteerplaats te bouwen. Diezelfde dag nog patrouilleerde men naar de andere oemboelans, om in de late namiddag de posteerplaats te bezetten. Geen succes. Na vijf dagen patrouilleren en 's nachts posteren keerden Rudi en Theo huiswaarts. De oemboelans die Rudi had bezocht werden òf uitsluitend door Lampongers òf door Bantammers bewoond.
Na ongeveer twee weken kwam een deputatie van de Lampongse groep op de Giesting met het dringend verzoek of mijn broers weer wilden komen. In die tussentijd waren n.l. zeven mensen gedood, waaronder drie vrouwen. De meeste slachtoffers werden aangevallen tijdens de rijstoogst of tijdens het alleen zijn buiten de woningen.
Een vrouw werd geslagen tijdens het kleren wassen en baden bij een bron vlak voor de ogen van haar zoontje, een en ander tijdens het rijst stampen onder haar paalwoning. Het beest werd met de dag brutaler.
De Inspecteur van Polisi Rd. Boewono, Kepala Polisi van Talang Padang was ook gekomen en vroeg of Dolf deze keer wilde gaan. Met uitzondering van één man durfde géén van zijn manschappen het, voegde hij er spijtig aan toe. Deze man die de Way Kunir streek op zijn duimpje kende, zou met Dolf meegaan. And last but not least, Dolf kon voor deze jacht een keus maken uit het arsenaal van de Polisi.
Hij vertrok dus de volgende dag met een 8 x 57 mm. Mauser en de Polisi gids. De Inspecteur gaf hem een surat mee, waarin stond dat Dolf voor de duur van de jacht onbezoldigd Polisdienaar was of iets in die geest (in Texas zouden ze een Sherriffstar op zijn hemd hebben gespeld)
Op weg naar Way Kunir kreeg Dolf te horen dat de vorige dag een jonge Bantammer

was aangevallen en weggesleept, het lijk hadden ze nog niet gevonden. Tegen twee uur in de middag werd de oemboelan bereikt waar het drama zich had afgespeeld. In een van de hutten troffen ze de huilende jonge vrouw van het slachtoffer met een kind van enkele maanden in haar armen. Gelukkig waren er ook enkele mannen in de hut om Dolf de plek te wijzen waar de tijger had toegeslagen.

Het was een rijstveld en tussen de padihalmen kon Dolf gemakkelijk het sleeppoor volgen tot aan de bloekar. Met de haanpal op scherp volgde hij het verder. Door de lucht van het lijk en het gedempt gezoem van de groene bromvliegen vond hij spoedig het dode lichaam. Er restte slechts de bovenzijde van de romp. Dolf keerde terug naar de hut en vroeg de familie het lijk de volgende dag te begraven. Hij wilde er n.l. die avond nog op posteren. Maar dit verzoek werd geweigerd en of hij nu al zwaaide met zijn Surat Printah en de Polisi gids ook het nodige zei, het hielp allemaal niets. Men nam zelfs een vijandige houding aan en drinken noch eten werd hun aangeboden. Men vertelde Dolf dat door het jagen op deze "matjan djadian" er nog groter onheil voor deze oemboelan zou komen. (een matjan djadian is een mens die in een tijger is veranderd). Uiteindelijk gingen Dolf en zijn partner naar een verderop gelegen grotere oemboelan, die gelukkig nog door Lampongers werd bewoond. Die zelfde avond nog werd vanuit de hun goedgezinde oemboelan gebelord, ook terug naar de oemboelan "Banten", echter geen tijger. De volgende ochtend liet Dolf de oemboelan-bevolking in communaal verband de padi oogsten onder gewapend toezicht van de Polisiman. Tevoren had Dolf zich overtuigd dat het te oogsten veld "safe" was. Zelf sloop hij daarna langs de rand van het bebouwde stuk op zoek naar sporen van de tijger. Zonder er erg in te hebben kwam hij plotseling op het pad dat leidde naar de "oemboelan Banten". Hij volgde dit pad dat in het begin door vrij hoge bosbegroeiing liep. Even voor een bocht hoorde hij een groep Bantammers pratend naderen. Na de onvriendelijke ontvangst van de vorige avond echter besloot hij ze te ontwijken. Hij sloop dus het zijterrein in en wachtte tot ze waren gepasseerd. Dolf liep weer naar het pad toe en vervolgde zijn weg. Vlak voorbij de bocht was het pad vrij recht en plotseling zag hij op ongeveer vijftig meter "de tijger" het pad oversteken. Of het nu kwam doordat hij verrast was door de verschijning van het beest of dat het allemaal te vlug ging, tot schieten kwam hij niet. In de mening dat het beest achter de groep Bantammers aanliep met de bedoeling weer toe te slaan, sloop Dolf aan dezelfde zijde het bos in. Hier bleef hij op vijf meter afstand van het pad op zijn hurken wel een half uur wachten. Geen tijger en na de sporen bekeken te hebben op de plek waar het beest het pad was overgestoken keerde hij terug naar zijn bivak.

De volgende dagen vervolgde Dolf zijn bersjacht langs de nog bewoonde oemboelans. Hij nam zich voor om bij de minste glimp van de tijger te schieten. Daar de mogelijkheid bestond dat de tijger hem uit een gunstige positie zou bespringen, waren deze sluipjachten een zenuwslopende bezigheid. 's Avonds en 's nachts zat hij meestal op de posteerplaats met een levende geit als aas en naderhand met een zwijnenkadaver. Hij kreeg geen kans, de tijger liet zich niet meer horen of zien.

Na zes dagen keerden Dolf en de Polisiman doodvermoeid terug, respectievelijk naar de Giestings en Talang-Padang. Na het vertrek van Dolf werd niets meer gedaan aan de jacht op deze tijger. De bekende jagers uit de omgeving staken geen vinger uit en hadden het plotseling druk met andere bezigheden.

Slechts een doekoen Banten zag zijn voordeel, hij verkocht aan de bevolking van de Way Kunir streek amuletzakjes van wit katoen gevuld met een stukje menjan en wat rotzooi. Deze zakjes moesten zichtbaar gedragen worden, dan zou de tijger de drager of draagster ervan met rust laten.

Na enkele dagen kwam een handenwringende Amat Darip (de Kepala Kampong) met gevolg weer bij mijn broers en vroeg of ze alsjeblieft weer naar Way Kunir wilden gaan. De tijger had zijn zeventiende slachtoffer gemaakt, gelukkig was de man niet dood maar zwaar gewond.

Ze waren met z'n beiden hun koffietuin aan het babatten, toen de tijger toesloeg. De andere had zoveel misbaar gemaakt dat de tijger op de loop ging. De ene man was zwaar aan het gezicht gewond.

Het was deze keer de beurt van Rudi en hij vertrok weer met zijn vriend en jachtpartner Achmad Theo. Ze namen een tijgerklem mee, de Sauer kaliber 12 en de Bayard. Na aankomst werd de klem geplaatst op een zwijnenkadaver, vallen werden gebouwd met levende geiten als lokaas. 's Avonds werd geposteerd bij oemboelans waar men dacht kans te hebben. Overdag op de bersjacht, klem en vallen kontroleren.

Na vijf dagen waren de twee doodop, slechts de wil om te "killen" en liters zwarte koffie hield hen nog staande. In deze periode kregen ze bezoek van een gewapende deputatie van de doekoen Banten. Kort en duidelijk werd aan Rudi gezegd dat hij met Theo moest vertrekken, daar de tijger hen anders zou doden. Wat Rudi terugzei zal ik maar niet herhalen, maar het was verre van vriendelijk. Vooral toen hij driftig naar zijn spuit greep was de deputatie verdwenen.

Rudi die inzag dat hij door gebrek aan slaap over zijn toeren was, ging die avond vroeg rusten, maar voor hij ging slapen, raadde hij de oemboelan bevolking aan tot de volgende ochtend onder geen beding buiten de woning te gaan.

De volgende dag na de kontrole op vallen en klem, stelde hij aan de mannen een drijfjacht voor. Het terrein naast de koffietuin waar de tijger zijn laatste slag had geslagen leek hem hiervoor het meest geschikt. Door dit bos stroomde een beekje en men zag bijna dagelijks verse sporen van de tijger. Alles wees erop dat de tijger hier tijdelijk verbleef. De moedige Lampongers, slechts bewapend met slagwapens en voorzien van lege petroleumblikken waren onmiddellijk voor dit plan.

Al direct bij het beginn van de drijfjacht trof men het kadaver van een wild zwijn aan, het was nog warm en de tijger had er nauwelijks wat van gegeten. Rudi rook zijn kans, hij liet de drijf stoppen en in allerijl een posteerplaats maken in een nabijgelegen dadapboom. De plek was een platgetrapt alang-alangveld met wat lage tembelèkanstruiken. Blijkbaar had men hier vroeger een karbouw aan een touw laten grazen, Het kadaver lag vlak bij een grote omgevallen boom.

Aan een zijde was dit terrein omzoomd door een koffietuin, aan de andere kant was de bosrand. De posteerplaats was nauwelijks gereed of er viel een stortregen. De Lampongers werden weggestuurd, waarna Rudi en Theo de posteerplaats beklommen. Na ruim een kwartier hield de regen plotseling op, de zon scheen weer, het liep tegen half een. Onverwachts hoorden zij het krijsen van de witte loetoengapen. "Hij komt eraan", fluisterde Rudi Theo in het oor. Deze schudde echter ongelovig het hoofd en staarde apatisch voor zich uit. Hij schrok echter wakker toen een kantjil in volle vaart uit het bos rende en in de koffietuin verdween. En toen.........was hij daar, de gesel en schrik van Way Kunir, zijn machtig goudgeel glanzend zwart gestreept lichaam golvend en soepel bewegend in hun richting. De zware kop steeds op de zelfde hoogte met de ogen recht voor zich uit starend. Ineens het neerdrukken van de kop, lichaam en staart alles gereed voor de sprong. De binjawak (leguaan) schoof ritselend weg van het zwijnenkadaver. Twee machtige sprongen, de binjawak kon net op het nippertje wegglippen onder een boomstam. Daar stond ie dan na zijn gemiste aanval, kop omhoog, staart horizontaal...... Op dit moment viel Rudi's schot. De Brenneke kogel uit de kaliber 12 trof de juiste plaats in het blad; het beest sprong verticaal omhoog.

In zijn sprong - bijna op gelijke hoogte met de twee in de dadapboom - gaf Rudi het tweede schot (lopers 9 mm). Met een doffe klap viel het beest. Na wat stuiptrekkingen en gerochel lag het stil. Hij was morsdood en lag daar uitgestrekt op de nog dampende vochtige grond onder de felle middagzon. Rudi en Theo klommen vlug van hun hoge zitplaats en trokken hun pantalons uit............

Weet U waarom ze dat deden?

De broekspijpen werden afgesneden en hiervan maakten ze kappen, waarmee de kop en klauwen werden voorzien. Het was maar goed dat ze deze maatregel genomen hadden, want nog nooit in de geschiedenis van de tijgerjacht in de Lampongs was er zoveel bekijks voor een geschoten tijger. En onder al die nontonners waren er heel wat die graag een snorhaar of een nagel, juist van deze tijger wilden hebben.

Het beest was van neus- tot staartpunt precies 242 cm. lang en woog ver boven de quintaal. De bevolking van de Way Sekampong is tot heden toe Rudi en Dolf nog dankbaar (ook de "djelema Banten")

R. G. Kloër.

De Ambtenaar

Vóór de oorlog in het oude Indië was één van de grote zorgen van de Regering het voortdurend verbeteren van de veestapel. Daartoe waren ook prima Bengaalse bokken geïmporteerd die diverse rayons werden "gepoot" ter dekking van de geiten in elke dessa. Deze bokken waren toevertrouwd aan dessalieden met grote deskundigheid, dus ook één bij de Arabier Djoefrie.

Maar helaas kwam al spoedig een tijd dat de bok van Djoefrie het vertikte en alleen maar ééns in de week willig was. De veearts werd erbij gehaald, want misschien was de bok wel ziek. Maar de veearts vond niets en stond er nogal besluiteloos bij, terwijl Djoefrie de bok aanhaalde en er lieve woordjes tegen sprak. Waarop de bok mekkerend "antwoordde".

Op een gegeven ogenblik zei de veearts: "Wat zegt die bok nou? Zegt hij wat 'm mankeert?" Waarop Djoefrie: "Hij zegt: "Vroeger was ik particulier en had lol in m'n leven, maar nu ben ik ambtenaar......"

TUGU

Wij hebben gemeend deze brief in zijn geheel in ons blad te moeten plaatsen. De oude, plechtige en vormelijke stijl van de oude tijd is toch wel prettig om te lezen, ook omdat de brief geheel geschréven is. In een forse, duidelijke letter, terwijl op allerlei manieren ernaar gestreefd is om elke onduidelijkheid en mogelijk misverstand te voorkomen.

Misschien is één onzer lezers ook altijd geinteresseerd geweest in de geschiedenis der Toegoenezen en kan vertellen hoe het verder met ze afgelopen is? Wij kunnen de indentiteit van W. v. M. niet meer opsporen. Tenslotte zijn we de heer De Rochemont dankbaar voor zijn lovende critiek op Tong Tong. Zoveel mensen (buiten onze lezerskring) vinden het zó belangrijk om ons hele blad af te schilderen als "in petjo-stijl" geschreven, (wat louter een vals karakter verraadt), dat het goed doet eens te horen dat Tong Tong inderdaad in zeer goed Nederlands wordt geschreven ook door alle inzenders van copy.

Vele jaren nadat Tong Tong in het leven geroepen werd, leest de Rochemont één nummer van ons blad en één artikel alleen al ontroert hem "tot in tranen uitbarstens toe". In deze harde, materialistische tijd strekt het kunnen plengen van Menselijke tranen tot eer. Bedenk dat ook vér ná ons vergeten en weer opgedolven nummers van Tong Tong mensen zullen ontroeren en harde harten verpulveren! Bewaar Tong Tong goed! - Red.

Amsterdam — R. 1006
Zaterdag, 11 December 1971

Rudolph de Rochemont
Laplacestraat 81 huis
(Nieuw-Watergraafsmeer)
Amsterdam -R. 1006
(Amsterdam-Oost II)

Aan:
De Heer Tjalie Robinson
Hoofdredacteur en Uitgever
van het blad "Tong-Tong"
Prins Mauritslaan 36
's-Gravenhage.
Tel. 070-542.542)

Bijlagen: Gene.

Zeer geachte Heer Robinson,

In mijn bezit heb ik o.g. Rudolph de Rochemont, hier voor me enige exemplaren van Uw zeer geachte Blad (geïllustreerd) "Tong-Tong" liggen ter lezing. Zij àlle even buitengewoon belangwekkend en hoogst leerzaam, goede druk en prima stijl, en goed voorzien van heel duidelijke photo-afdrukken.

Een ervan heeft ten zeerste mijn volle aandacht getrokken en wel Blad No. 20, **datum** 30 april 1962.

Die aandacht hogergenoemd, betrof o.m. het stuk met als **Hoofd:** "Zwervers langs 's Heren Wegen" en als Onderhoofd: Toegoenezen gaan de aardbol rond."
Auteur: W.v.M.

Aan ommezijde dezes opgemeld stuk heeft mij tot en met in tranen uitbarstens toe mijn hart ten zeerste beroerd. Immers, op Java geboren en getogen en vóór mijn vóórgoed vertrek naar Nederland, heb ik op Java geleefd en gewoond, het meestendeels laatstelijk te Batavia en Ommelanden.

Tot die Ommelanden achtereenvolgens o.m. topographisch de volgenden punten:

1. Muara Batu, iets voorbij Luar-Batang dari Kotta Bawah (Batavia's Benedenstad):
2. Muara Pekulifan;
3. Muara Pegantungan;
4. Sanggerlang (Slingerland),

aan de overzijde van het kanaal naar Tandjung Priok, en overgaande via het strand naar de zeebodem van de Javazee en tenslotte via Tjilintjing, landinwaarts naar het Tugu, aan welk water of moeras het settlement "Tugu" is gelegen.

Daar ben ik met de heer Abendanon, een oudere broer van de heer Mr. Abendanon, van de Rechts-Hogeschool te Batavia Centrum, aan Koningsplein-West (Gambir Barat), maar wat vaak geweest en met de weekeinden overnacht. Inderdaad is de bedoelde nederzetting (settlement) iets volkomen aparts, daterende uit de 16e eeuw, toen de Portugezen als eerste blanken aldaar voor het eerst voet aan wal zetten en de blijvers onder deze eerste Portugezen, geen blanke vrouw hebbende, samenleefden c.q. huwden met de autochtonen aldaar.

Hieruit zijn dan ook o.m. de Tugunezen uit zo'n vermenging voortgekomen.

De mij onbekende heer auteur - W.v.M. - schrijft o.m. als slotalinea (enkelvoud: slotalineum) de hieronder navolgende zinnen, ik citeer ze beide in het geheel:

"Nadat de groep in het kalenderjaar 1950, toen haar verder verblijf in Toegoe onmogelijk was gemaakt, zich in Nieuw-Guinea had gevestigd, opteerde zij een jaar geleden (dat moet dan zijn geweest in het kalenderjaar 1961. A.B. F. de Rochemont) "en bloc" voor het Nederlanderschap."

Dan schrijft heer W. v. M. de beide navolgende slotzinnen van diens artikel als volgt, respectievelijk:

"Wordt het plan tot vestiging in Suriname (Nederlands Guyana) (Noordkust Zuid-Amerika, Caribische Zee) verwezenlijkt, dan zien we derhalve hòe deze Toegoenezen, wier vóórouders vanuit Portugal via Malacca (Malaya) naar Java kwamen, nù via Nieuw-Guinea (Irian) hun reis over de aardbol zullen vervolgen, om wie weet, vanuit Suriname, later weer in Portugal te belanden!!

Zwervers langs 's Heren Wegen, evenals wij allen...... (w.g.) geïnitieerd met de letters: W. v. M. ("Wie is W. v. M. eigenlijk in feite en waarom geïnitieerd ondertekend, waarom eigenlijk?" F. de R.)

Voor mij is wel aanvaardbaar alleszins te achten, dat de Tugunezen naar Nieuw-Guinea (Irian) eerst zijn vertrokken, met hun allen misschien, en daarna eventueel later van Irian uit naar Suriname. Doch een belanden van deze mensen als groep of als enkelingen in Portugal; het autochtone land hunner eerste, blanke, verre, verre voorvaderen, c.q. vóórouderen, wordt door mij nimmer aanvaard, eerstens is zulks nimmer te bewijzen en tweedens acht ik de opvatting van deze heer auteur W. v. M. een grandioze kolder.

Bewijzen:

1.) De taal, zoals ik die uit de monden van deze mensen persoonlijk heb gehoord en gevolgd, tezamen met mijn metgezel, heer van Abendanon voornoemd, is dermate vermaleischt, dat zij nimmer zich verstaanbaar kunnen maken in Portugal.

2.) Zij zijn in de loop der eeuwen dermate aangepast in het fel-tropische klimaat van Java, dat zij zelfs in een sub-tropisch land als Portugal, en toch nog liggende in de gematigde klimaatszône van geheel Zuid-Europa, niet wel mogelijk zich blijvend kunnen aarden.

Ik zou van de heer auteur W. v. M. wel het tegendeel van wat ik hierboven schreef, bewezen willen zien en laat deze heer mijn these maar eens weerleggen met een exact gefundeerde anti-these, op water-dichte basis dus! Ik daag hem hiertoe bij deze uit, zonder meer! Tot zover het boven- en al het vorenstaande van dit, mijn schrijven aan U, heer Robinson!

Ik ben blijvend verheugd, dat het mij blijvend geliefd Tugu bij Tjilintjing, in Uw nummer twintig dd. 30 April 1962, is opgenomen geworden.

Ik ben U en de schrijver W. v. M. hiervoor beiden ten allerzeerste en levenslang blijvend erkentelijk en bewaar derhalve dit blad als platina, nog veel hoger en meer dan als goud.

Quod erat demonstrandum!

Met eerbiedige groeten, teken ik mij ten slotte,

Als altijd ook Uw Bung Indo Djawa, Sinjo

Rudolph F. de Rochemont

Petroek en Gareng

Petrook en Gareng gaan naar Ngliejep ten zuiden van Malang. Ze gaan ieder op een rots zitten en gooien hun hengels uit. Na enige tijd haalt Gareng een zeemeermin uit de Indische Oceaan maakt haar van de haak los, zet haar op zijn schoot en begint haar te knuffelen. Petrook loert jaloers naar zijn jongere broer. Na een tijdje laat Gareng de zeemeermin weer in zee los.

Petrook: kenèng opo Reng?
(waarom Reng?)
Gareng: Lah keprijé? (hoe dan?)
Petrook: wah, éman éman temen
(ach, echt jammer)
nduwoor enak (boven lekker)
ngisor iwak (onder vis)

O. H. Kiliaan

Alleen bij vooruibetaling. Minimum *f* 4,50 van 1 tot 3 regels, per regel meer *f* 1,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 1,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 2,— meer.

Welke Ind. coupeuse heeft hulp nodig v. handige naaister. Een tientje per 3 uren. Br. onder Nr. 2507

Wij vragen een jonge, gezonde, pratende Beo. Wie kan ons hieraan helpen? Br. onder Nr. 2508.

WIE heeft geen problemen? Maar wie lost ze op? Psychom. ZIG. Vlgs. tel. afspr. 070-98 32 03 tussen 18-22 u. B.g.g. tel. 070-90 17 84.

Gevr. als dierb. aandenken aan Ind., Oud Ind. koper. Mevr. Voorhoeve-Romswinckel, Oosterloostraat 13, Voorburg. Tel. 070-86 27 90.

Aangeboden: 1ste deel v.d. tweedelige uitgave VAN HIEN'S "DE JAVAANSCHE GEESTENWERELD" uit 1890. Prijs *f* 100,— Brieven onder Nr.2509

Verblijfplaats gevr. v. Jopie de Batz, geb. te Tegal, gehuwd m. Fien Hercules. Inlichtingen aan Fam. de Batz, Chassésingel 32a, Breda.

Te koop gevraagd, middelgrote kamferkist. Opgave prijs en afmeting onder Nr. 2510.

Gepens. leraar, wednr. 67 jr. z. kennism. m. Ned./ind. dame om eenzaamh. op te lossen; bewoont mooie ben. flat in midden-Zeeland. Br. onder Nr. 2511.

Casa Blanca. Riante privé villa v. 6 pers. 7 km. voor Benidorm, v.a. *f* 150,— p. wk. Inl. na 18 u. 05400-13675 of 02975-1119.

Te koop v. elk aann. bod basversterker, merk Ampeq 18 inch-luidspreker 100 W., in prima conditie. Tel. 01731-8462.

Te huur. Costa del Sol/Marbella. Bungalow *f* 135,— p.wk., kompleet ingericht v. 2 pers. hoogseizoen. Foto's enz.: Mevr. D. Badzung, Talackerstr. 63, 8152 Glattbrugg, Zwitserland. Inl. 020-18 75 25.

F. T. van Ravenstijn, wonende Gang Andir Selatan R. T. 6-R.K. 28, Djl. Moh. Toha, Bandoeng, Indonesia, zoekt contact m. kennissen en ex. Collega's voorh. werkz. bij 's Lands waterkracht Bandoengse Hoogvlakten, thans P. L. N. Indonesia.

Wie kan ons helpen aan: TOONTJE POLAND? Inl. M. A. Klumperbeek, Hollandseweg 40, Wageningen.

Heden bereikte ons het droevige bericht, dat op 3 Maart door een noodlottig ongeval nabij Rio de Janeiro van ons werd weggenomen onze lieve zoon, broer en neef:

MAURICE JACQUES CHARLES HOGENBOOM

in de ouderdom van 30 jaar.

Hij zal onvergetelijk in onze herinnering blijven.

Amsterdam:
F. M. L. S. Hogenboom-Buskop
M. Hogenboom
C. Hogenboom en kinderen.
Denver:
H. Semp
F. Semp-Hogenboom en kinderen.
Dordrecht:
H. J. Wulffraat
J. J. Wulffraat-Buskop en kinderen
Haastrecht:
E. Beelt

Amsterdam, 4 Maart 1972.
Correspondentie-adres: Diamantstraat 51

TOKO TONG TONG

Prins Mauritslaan 36, Den Haag

Dagelijks geopend van 9—4 uur. 's Zaterdags van 10—1 uur.
's Maandags (voorlopig) GESLOTEN
Bestellingen ook telefonisch 070-54 55 00. S.v.p. niet na 5 uur bellen!

PASARDAGENKALENDER NU *f* 8,—
inclusief porto

Er zijn weer correspondentiekaarten! 10 kaarten met bijbehorende env. 10 verschillende Indische vignetten, exclusief Tong Tong *f* 2,— lichtgeel - wit - lichtgroen - grijs (porto 50 ct.)

Indisch postpapier 10 vel postpapier met env. in mapje 10 verschillende Indische foto-tafereeltjes *f* 2,50 per mapje. 4 mapjes voor *f* 10,— porto 75 ct. Kleuren: l. rose - chamois - blauw - grijs.

Kajoepoetih grote fles *f* 6,—
Temoe lawak per zakje *f* 1,—
Mentholstift (groot) *f* 8,50
Mupa balsem per potje *f* 3,25
per proefblikje *f* 0,80
Akar wangi voor de linnenkast, geurig, motwerend per bosje *f* 0,75
Akar wangi mandjes *f* 5,—
Akar wangi waaier *f* 5,—

Spekkoek-cake *f* 2,25
Kwee semprong, de echte *f* 1,75
Satroe asem, per ons *f* 0,90
per ½ pond *f* 2,—
Kerak gendar (rijst kripik)
per ½ pond *f* 3,40
Keuken-asem, gezuiverd p.p. 2,60
Chili sauce, heet *f* 2,65
Boemboe Saidja, *f* 1,10
soto (ajam en Madoera) goelei, karee, rawon.

Essences

rozen, vanille, pistache, roomboter, pisang ambon, pala, aardbeien, frambozen, cocos p. fles *f* 0,85
voordeel-fles 100cc *f* 5,—
rozen-vanille
kleurstof voor koekjes, dawet *f* 0,75
rood - groen - geel

Rijstlepels (tjentongs)

van zwart hoorn *f* 7,50 en *f* 6,50
Hout gepolijst en ongepolijst *f* 5,—
Prachtig bewerkt wit hoorn *f* 22,50

Kipas dapoer (vlagmodel) *f* 2,25
Tjendolzeef *f* 7,50
ES PASRA MACHINE *f* 20,—
Flamboyant tegel *f* 6,—
(met porto *f* 7,50)
Tong-Tong lepeltje (zilver) *f* 3,75
Suikerschep (incl. porto) *f* 5,—
6 lepeltjes met s. schep *f* 25,—
Koperen miniatuur dandang *f* 3,—
15 Aug. Herdenkingslucifers
12 boekjes met Indische foto's *f* 1,50
Djapara's houtsnijwerk
Kranten- en brievenhangers *f* 16,50
f 19,50, *f* 22,50
Servethouders *f* 8,50

Waarzegkaarten Madame Lenormand *f* 3,25 plus 50 ct. porto.

"100 x Kip"
Door Toesy Donsky. Zalige kipgerechten, van Indonesische tot Albanese. *f* 4,90 plus 75 ct. porto

"Tete à Tete", Wina Born
Voor gezellige en smakelijke etentjes. Niet makkelijk, maar wel erg lekker! *f* 4,90 + 75 ct. porto

"Happy coats are here again!"
We hebben weer een ruime keuze happy coats. Van die korte, handige omslag-kimono's. Leuk op een broek! *f* 35,—

Puur natuur en lekker zuur!
MANISAN ASEM, prachtige hele asems in confituur *f* 2,85 per pak plus 75 ct. porto.
TOKO TONG TONG

IN DE BELANGSTELLING:

Op reis met de special party, Gen. Maj. P. Scholten *f* 18,—
Dagwerk in Indië, J. de Loos-Haaxman *f* 35,—
Krijgsgevangenen in de Pacific-oorlog (incl. porto) *f* 29,50
Het oude Ned. Indië, Mr. J. A. Jonkman *f* 38,—
Herinneringen uit 3 tijdperken, Margono Djojohadikusumo *f* 24,50
Luns: ik herinner mij *f* 12,50
Juliana en Bernhard in Indonesië *f* 9,90
Oranje en Indonesie, off. herdenkingsalbum *f* 6,75
(beide boeken samen geen portokosten)
(Op alle bovenstaande boeken *f* 1,50 porto)
Mensen en kruiden, Messegué *f* 22,50
Tuinboek voor de tropen *f* 37,50
Asia Selatan dan Asia Timoer, rentjana ilmoe boemi dan bangsa-bangsa, P. den Hartog *f* 18,50
Een uitgebreid, geillustreerd werk (663 pag.) over land en volk van geheel Indonesië. In het Indonesich! (porto *f* 2,50)
Kunst van Indonesie, Tibor Bodrigi, prachtig geill. *f* 59,50
Ned.-Indie onder de Jap. bezetting *f* 39,50
(beperkt aantal, bijna uitverkocht)
Atlas Indonesie, beperkt aantal *f* 5,—
(Alle boeken boven de *f* 25,— kunnen in twee of drie termijnen worden betaald)

BOEKHANDEL TONG TONG

OUDE BOEKEN:

(Van alles slechts één exemplaar, dus niet direct gireren s.v.p.!)

Serie; Over Oost en West
Nieuw Guinea, Dr. H. J. T. Bijlmer 5,—; Sport in Indië, Jan Feith 5,—; Indië en de Vliegende Hollander. Drs. J. Meyer 5,—; Vreemde Oosterlingen, G. Jansen 5,—; Vier eeuwen Maleische literatuur, Pr. T. J. Bezemer 5,—.
De Nederlanders in Voor-Indië
Dr. H. Terpstra *f* 5,—
Indonesische overpeinzingen, Sutah Sjahrir *f* 5,—
Insulinde, mensch en maatschappij, Dr. W. Ph. Coolhaas *f* 6,—
Zwerftochten, Jan Feith *f* 3,50
De Wereld om, Jan Feith *f* 5,—
Oost-Azië en Indië,, E. Heldring *f* 5,—
Kitab Indjil (Maleise bijbel) *f* 10,—
Gedenkboek van Ned. Indië 1898-1923 *f* 40,—
Indië in Woord en Beeld (Eng.-Ned.) *f* 20,—
Ned.-Ind. Gas Mij 1863 - 1938 *f* 5,—
The Dutch East Indies, Amry van den Bosch (Eng.) *f* 7,50
Planten en bloemen in Ned. Indië, P. Dakkus *f* 12,50
De nuttige planten van Ned. Indië, K. Heyne (III-IV) *f* 30,—
Ned.-Javaans woordenboek, P. Jansz *f* 15,—
Aligamè, vriend der Papoea's. het verhaal over de Jungle Pimpernel, Dr. J. V. de Bruijn *f* 20,—
De Tjandi Boroboedoer, Dr. J. Groneman *f* 6,50
Het land aan de overkant, Mannus Franken *f* 17,50
Gevecht met het oerwoud, Ritchie Calder *f* 19,50
Volkspoezie uit Indonesië, W. A. Braasem *f* 25,—
Naar hoge toppen en diepe kraters, Dr. W. van Bemmelen *f* 20,—
Hadji Sagadoer, H. P. v.d. Aardweg.
Wijze avonturen van een Maleise profeet *f* 15,—
De wajangpop, S. Franke (Indische legenden) *f* 17,50
Wijsheid en schoonheid uit Indie, Henri Borel *f* 15,—
De Koran, Prof. Dr. J. H. Kramers *f* 14,90
Identiteit, Jeugd en Crisis, Erikson *f* 5,95
Onafhankelijkheid als proces, Fatma Mansur *f* 10,—
De geschonden boom, Han Suyin, China biografie *f* 16,90
De geest van China, Amaury de Riencourt *f* 7,50
De grote godsdiensten der wereld (geill.) *f* 9,10
Toekomstshock, Alvin Toffler *f* 19,90
Kunst van China, Korea en Japan, P. C. Swann (geill) *f* 14,—
Geneeskunde in China, B. Huard en Wong *f* 8,50
Het Meesterspel, Robert S. de Ropp *f* 10,—
Gedichtenbundels
Verzamelde gedichten,
Willem Brandt *f* 22,90
Tempel en Kruis, H. Marsman *f* 3,90
porto 50 ct.
Thema van Alledag, Carla Maria Eysma (porto 50 ct.) *f* 3,90
Kraton, Joh. Fabricius (porto 50 ct.) *f* 2,—

sekali Van Nelle
tetap Van Nelle

VAN NELLE

VOOR INDISCHE
GOUDEN SIERADEN
naar:

G. MERKLE
JUWELIER

22 Kt en 24 kt gouden
Schakel-armbanden
Briljant slangen-armbanden
Slang-armbanden
Krintjing-armbanden
Briljant armbanden
Colliers van 7 - 100 gram
Briljant ringen
Briljant hangers
Briljant oorknopjes
Kabaja speldjes
Haarspelden
Trouwringen

Alles direct uit voorraad leverbaar.
Grootste sortering in Nederland.

SPUI 167a - DEN HAAG
TELEFOON 070-60 48 85

J. M. VAN EXEL's

Schoenhandel

alleen Reinkenstraat 29
Den Haag - Tel. 33 21 17

Specialist in exclusieve dames-schoenen met hoge of lage hak — in de **allerkleinste** maten.

vanaf **maat 32**

Nieuwe voorjaarsmodellen!

Een mooie, gave, bespeelde

Piano?

Een nieuw instrument, in moderne uitvoering, klein formaat?

Een electronisch

ORGEL?

Levering franco door geheel Nederland met VOLLEDIGE GARANTIE.

Betaalbaar in termijnen, zulks in overleg.

Fa. R. R. GANZEVOORT

HAARLEM

Westerhoutpark 11
Telefoon 023 - 31 21 61

TOKO "KATJANG"

bestaat niet meer......
Maar dezelfde
BOEMBOE GADO GADO
en
KETJAP MANIS
is nu verkrijgbaar bij:
J. van Doorn, Reinkenstraat 16
Ensing, Boekhorststraat 123
Ensing, Zuidlarenstraat 12

Binnenkort meer Toko "Katjang"-Specialiteiten bij bovenstaande en andere adressen

---

J. G. YSSEL DE SCHEPPER

Alg. Ass. bedrijf „Argo"

ALLE VERZEKERINGEN

Kantoor en woonhuis Corn. de Witt-laan 83. Den Haag, Telef. 55 71 72

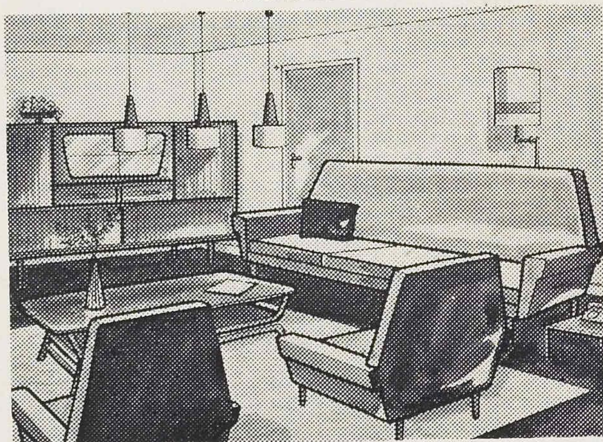
ABONNEE'S

WERFT ABONNEE'S!!!

BANKSTELLEN

MODERN 3-ZITSBANKSTEL met losse zitkussens en skai armleggers	945,—
MODERN 3-ZITSBANKSTEL met losse zit- en rugkussens en skai armleggers	985,—
MODERN 3-ZITSBANKSTEL geheel in hippe blauwe bekleding..................	1015,—
MODERN 4-ZITSBANKSTEL fors model, geheel gestoffeerd.....................	1275,—
HOEKBANKSTEL, ZEER MODERN wit skai, zit- en rugkussens in lila-ribstof 3-zitsbank, 2-zitsbank en fauteuil.................	1115,—
HOEKBANKSTEL, ZEER MODERN losse zit- en rugkussens en met oranje bekleding	1430,—
GOTIEK BANKSTEL met kelimband..	985,—
SLAAPBANKSTEL, 2 PERSOONS 4-zitsbank en twee fauteuils, beige bekleding, skai armleggers...	990,—
KLASSIEK BANKSTEL bekleed met dralon velours..............................	1475,—

MODERN EN KLASSIEK

DIVERSE BIJPASSENDE MODELLEN SALONTAFELS!
o.a. in plexiglas met rietmand en glasplaat,
direkt uit voorraad leverbaar!

KONFECTIE - MEUBELEN - WONINGTEXTIEL - RADIO EN TV - HAARDEN - HUISH. APPARATEN - RIJWIELEN

3 maanden rentevrij

Jan Rijpstra n.v.

bezoekt onze showrooms:
de constant rebecquestraat 3-49
(bij G.E.B.) Den Haag
Telefoon 60 66 16